

UDK 808.62 (091) "1967"

930.85 (497.5) "1967"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. 11. 1999.

Pogledi na Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika¹

Berislav Jandrić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Na temelju nove arhivske građe autor je pokušao pokazati stajalište nastavnika Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, članova Saveza komunista Hrvatske, u povodu izglasavanja partijskih kazni "zbog političke nebudnosti i partijske neodgovornosti" prilikom donošenja Deklaracije.

I.

U suvremenoj su Hrvatskoj povijesti do 1990. godine tri događaja izuzetno važna. To su Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967., politička zbivanja na Zagrebačkom sveučilištu (Studentski pokret) 1968. i Hrvatsko proljeće (masovni pokret) 1971. Oni su promijenili stvarnost i ostavili duboki trag u povijesti Hrvatske.

Nedvojbeno je Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika (u daljnjem tekstu Deklaracija) presudan dokument, kamen medaš novije hrvatske povijesti i glasnik hrvatske jezične slobode. Nakon smjenjivanja Aleksandra Rankovića i reorganizacije Službe državne sigurnosti (SDS) na Četvrtoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (CK SKJ), Brijuni 16. lipnja 1966., javnosti poznatoj kao Bri-

---

¹ Ovaj tekst dio je "trilogije" (Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Studentski pokret i Hrvatsko proljeće - u svjetlu novih dokumenata) projekta "Društveni razvoj Hrvatske 1929.-1971.". Istraživanje ove građe na koju me uputio i na problem ukazao pokojni akademik Ljubo Boban, omogućila mi je njegova supruga dr. sc. Branka Boban davši mi na raspolaganje njegov osobni arhiv, na čemu joj se zahvaljujem. Posebno se zahvaljujem prof. dr. Miroslavu Brandtu na korisnim primjedbama i sugestijama.

junski plenum, donošenje je Deklaracije događaj koji je naćeo i uzdrmao temelje postojećeg komunističkog sustava (političkog poretka). Slomom velikosrpske i centralističke politike na Brijunskom plenumu, pojavile su se neke naznake, neznatni pomaci, mogućnosti demokratskih promjena. Time je započelo jedno novo, slobodnije ozračje, a započeo je i "proces izražavanja hrvatske nacionalne i državotvorne svijesti. Stvorila se razmjerna sloboda tiska kao i sloboda književnog, znanstvenog i ukupnog izražavanja u hrvatskom društvu".² U tom je razdoblju započelo oblikovanje intelektualno-političke jezgre, formirane oko mladih hrvatskih političara (Mike Tripala, Savke Dabčević-Kučar itd.) nositelja demokratskog ozračja u Hrvatskoj, te njihove težnje k smanjivanju velikosrpske dominacije u cijeloj državi. Uklanjanjem Rankovića dana su "krila demokratskim i rodoljubnim snagama u partijskom vrhu tadašnjeg Saveza komunista Hrvatske (SKH)"³ da iskoristi taj trenutak za obranu identiteta i suvereniteta Hrvatske, u zajedništvu sa čitavim hrvatskim narodom.

Naime, prema riječima jednog od njezinih autora, ondašnjeg tajnika Društva književnika Hrvatske (DKH) Slavka Mihalića, "Deklaracija je rođena puno prije nego što je napisana. Nakon Rankovićeve (političke) smrti došlo je do relativnog otopljenja, pa smo tako i mi u DKH počeli govoriti o jeziku. Praktično smo se 20 godina borili za hrvatski jezik, to jest za slobodu da ga nazovemo hrvatskim jezikom i da se sami o njemu brinemo, sa svim skretanjima lijevo i desno".⁴ Savka Dabčević-Kučar piše: "Hrvatski jezik postaje glavnom kulturnom brigom"⁵ Matice hrvatske (MH), DKH i ostalih znanstvenih ustanova.

Iako je Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), Beograd, 7.-13. prosinca 1964., postavio smjernice "da nacija mora biti suverena", u praksi nije bilo tako.⁶ Tendencije etatizma, unitarizma i hegemonizma, koje su bile prisutne u zemlji, protežirale su koncepciju o potrebi stvaranja jedinstvenog "državnog jezika". U praksi je to značilo uporabu ekavice i srpskog književnog jezika, koji je bio službeni jezik državne administracije, koji je dominirao i u upravnom aparatu, i u sredstvima javne i masovne komunikacije. Srpski jezik upotrebljavan je u saveznim glasilima, Televiziji (zajedničkim emisijama), PTT-u, Željeznici, u raznim administrativnim tiskanicama itd. Namećanjem u praksi "službenog - državnog jezika", tj. srpskog jezika u Jugoslavenskoj armiji (JA), koja je izričito priječila uporabu hrvatskog jezika, u saveznoj upravi, diplomaciji itd., hrvatski književni jezik sve je više gubio svoj značaj i doveden je u neravnopravni položaj. Zapravo, hrvatski književni jezik bio je maksimalno potiskivan (doveden u položaj lokalnog narječja).

Postulat nacionalnog suvereniteta i potpune ravnopravnosti svake od nacionalnih zajednica (Slovenci, Hrvati, Srbi, Crnogorci i Makedonci) jest čuvanje, njegovanje i razvijanje atributa svoje osobne kulture u kojima najvažnije mjesto zauzima ime nacionalnog jezika. Jedna od najdragocjenijih tekovina čovječanstva jest jezik, što je i razlog da je svakom narodu (naciji), kao i pojedincu, njegov materinji jezik svetinja. Temeljna je sastavnica hrvatskog naroda, od kada on postoji, hrvatski jezik. Na jednom od najdragocjenijih i najvrednijih hrvatskih spomenika, svjetske kulturne baštine - Baščan-

² Sjeća Hrvatske u Karadordevu 1971., autorizirani zapisnik, Zagreb 1994., 347.-348.

³ Isto, 350.

⁴ Obzor, Zagreb, 15. ožujka 1997., 56.

⁵ Savka Dabčević-Kučar, '71: hrvatski snovi i stvarnost, Zagreb, 1997., II., 716.

⁶ 60 godina revolucionarne borbe SKJ, 1919.-1979. Beograd, 1979., 290.

skoj ploči - upisan je "hrvatski" glagoljicom, hrvatskim pismom, spomen hrvatskom kralju Zvonimiru.

Prema Josipu Bratuliću (filolog, književnik) "liturgijski jezik u Hrvata bio je latinski i staroslavenski hrvatske redakcije. Od staroslavenskog jezika, s razvijenom srednjovjekovnom književnošću, izrastao je hrvatski književni i liturgijski jezik koji je književnošću, biblijskim tekstovima i propovjedima objedinjavao cjelokupni hrvatski prostor od 13. do 19. stoljeća".⁷

S tog su naslova hrvatske kulturne i znanstvene ustanove⁸, na čelu s Maticom hrvatskom, koja postaje stožerna hrvatska narodna, intelektualna (politička) ustanova, potpisale Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika i dostavile je Saboru Socijalističke Republike Hrvatske, Saveznoj skupštini SFRJ te cjelokupnoj javnosti. Cilj Deklaracije bio je ustavnim propisom jasno i nedvojbeno utvrditi jednakost i ravnopravnost postojećih četiriju književnih (srpskog, hrvatskog, slovenskog i makedonskog) jezika. Zapravo, hrvatski intelektualci tražili su amandmanom na Ustav SFRJ izmjenu formulacije članka 131. naznačenog (važećeg) Ustava, koji je trebao, prema njihovom prijedlogu (mišljenju) glasiti: "Savezni zakoni i drugi opći akti saveznih organa objavljuju se u autentičnom tekstu na četiri književna jezika naroda Jugoslavije: srpskom, hrvatskom, slovenskom, makedonskom. U službenom saobraćaju organi federacije obvezno se drže načela ravnopravnosti svih jezika naroda Jugoslavije".⁹ Ustavni amandmani (šest) usvojeni su u Saveznoj skupštini 28. ožujka 1967. i postali su sastavni dio Ustava. Prijedlozi iz Hrvatske nisu usvojeni, nego su naišli na žestoku kritiku širom zemlje, a prvi čovjek Saveza komunista Hrvatske (SKH), Vladimir Bakarić izjavio je u Saboru "Deklaracija (je) neprijateljska prema zajednici i današnjoj fazi naše revolucije".¹⁰

Prvi otvoreni pritisak na svoj nacionalni integritet Hrvati su doživjeli neposredno nakon Prvog svjetskog rata, nakon formiranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.), a i kasnije u obje Jugoslavije. Nametan je jedan novi, zajednički jezik, nazvan srpskohrvatski, koji je imao zadatak da ukloni sve nacionalne posebnosti Hrvata, od kojih je jezik najvažniji, držeći da su Srbi i Hrvati "jedan narod, s dva imena u dva plemena". Strategija velikosrpskih unitarista bila je uništiti ili umanjiti značaj hrvatskog jezika, a time i hrvatskog nacionalnog bića, i postupno ga pretvoriti, "utopiti" u srpski

⁷ Vjesnik, 14. ožujka 1997.

Zahvaljujem na izuzetnoj susretljivosti gospođi Deši Kolar iz Novinsko-dokumentacijskog centra Vjesnika.

⁸ Hrvatske kulturne i znanstvene ustanove koje su bile potpisnice Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika: Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, PEN-klub, Hrvatski centar, Hrvatsko filološko društvo, Odjel za filologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU), Odjel za suvremenu književnost JAZU, Institut za jezik JAZU, Institut za književnost i teatrologiju JAZU, Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik Filozofskog fakulteta (FF) u Zadru, Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik FF u Zagrebu, Katedra za povijest hrvatskog jezika i dijalektologiju FF u Zagrebu, Katedra za jugoslavensku književnost FF u Zadru, Katedra za stariju hrvatsku književnost FF u Zagrebu, Katedra za noviju hrvatsku književnost FF u Zagrebu, Institut za lingvistiku FF u Zagrebu, Institut za nauku o književnosti FF u Zagrebu, Staroslavenski institut u Zagrebu, Društvo književnih prevodilaca Hrvatske, Telegram, 17. ožujka 1967, Zagreb.

⁹ Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Telegram, 17. ožujka 1967.

¹⁰ Vjesnik, 31. ožujka 1967.

jezik. Već je Vladimir Nazor prosvjedovao 27. rujna 1944. oštro i žustro protiv uporabe administrativnog jezika savezne uprave koji se nametao republičkim organima u Hrvatskoj. "Vi ste /.../ zaveli jezik beogradske čaršije, Vi ga namećete i pored toga što se nalazite na teritoriju hrvatske države. Nas Hrvate to vrijeda i mi nećemo jezik beogradske čaršije. Dok ste ovdje na našoj teritoriji imate pisati hrvatski, a kada odete u Srbiju pišite i govorite kako god hoćete, mene se to ništa ne tiče."¹¹ Deklaracija je bila prvi dokument koji je opovrgavao takvo stajalište da su hrvatski i srpski isti jezik. Na taj način hrvatski intelektualci, s obzirom da su bili nosioci te ideje, obznanili su da više neće dopustiti i trpjeti velikosrpska negiranja svog vlastitog jezika, odnosno posezanja za istim, u sinonimu "srpskohrvatski", s obzirom da su prema akademiku Stjepanu Babiću "Srbi govorili kako su Hrvati od njih uzeli svoj književni jezik".¹² Ta ideja vezana je najvjerojatnije za dolazak u Zagreb 1867. -ure Daničića, srpskog jezikoslovca i leksikografa. Njegovim dolaskom, stotinu godina prije nastanka Deklaracije, započeo je hrvatski jezični unitarizam, koji je dostigao svoj maksimum u "djelovanju hrvatskih vukovaca, kojemu je najjači izraz Maretićeva Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika".¹³

U tom trenutku hrvatska inteligencija, koja je tim jezičnim unitarističkim stavovima bila najviše ponižavana i stručno i moralno, buntovnički je progovorila. Bilo je to veliko povijesno NE koje su hrvatski književnici, filozofi, povjesničari i ostala inteligencija uputili jugoslavenskoj (srpskoj) vlasti. Ponosno i hrabro ona je preuzela vodeću ulogu i stala u prve borbene redove, preuzevši svu odgovornost na sebe za posljedice koje su slijedile. Represalije su bile brze, sustavne, drastične i dramatične. Otpor, grijeh prema "istočnoj (srpskoj) varijanti hrvatskog jezika" uveo je politički teror u Hrvatsku na dužije vrijeme.

Iako su žrtve bile velike, rezultat koji je hrvatska inteligencija postigla bio je golem, veličanstven. Deklaracija je bila najznačajniji i najvažniji događaj u razvoju hrvatskog književnog jezika.

II.

Pravo je svakog čovjeka da živi slobodan, a svakog naroda da ima potpuni suverenitet i ravnopravnost u odnosu na druge narode, u što je uključena i ravnopravnost naroda u očuvanju atributa koji označavaju nacionalno postojanje, privrednu i kulturnu djelatnost. Ipak najvažniji atribut jest nacionalno ime jezika. Kao što je poznato, hrvatski narod, od davnine, služio se svojim jezikom, služi se i služiti će se jezikom, kojeg naziva vlastitim imenom. "Tisućljetni jezik hrvatskog naroda oduvijek se zvao hrvatski i tražiti od naroda da drugačije zove svoj jezik isto je što i tražiti da promijeni vlastito narodno ime, to jest da prestane biti baš taj narod."¹⁴

Na zajedničkom sastanku upravnog i nadzornog odbora te partijske organizacije Matice hrvatske, održanom 13. ožujka 1967., kojem je prisustvovalo više od četrdeset članova, što je sačinjavao pravovaljani kvorum, nakon nekoliko sati vrlo opsežne rasprave, s manjim preinakama (skoro) jednoglasno prihvaćen je tekst Deklaracije. Prema

¹¹ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., 201.

¹² Isto, 209.

¹³ Isto,

¹⁴ Miljenko Kordić, *Danas*, 20. prosinca 1988., br. 307., 4.

sjećanju Lovre Županovića, dva su glasa bila protiv.¹⁵ Tko je glasovao protiv nije poznato. Iako Maticu hrvatsku čini 21 ogranak širom Hrvatske s velikim brojem članova (nekoliko tisuća), oni nisu imali prilike sudjelovati i nisu bili konzultirani pri donošenju Deklaracije. Cjelovit tekst Deklaracije na sastanku je pročitao njezin predsjednik Jakša Ravlić. Sjednici nisu prisutvovali predstavnici tiskovnog medija. Razlozi njihovom neprisustvovanju nisu poznati.

Nastanak Deklaracije treba nedvojbeno vezati uz višegodišnji proces osamostaljivanja hrvatskog jezika, jezikoslovaca i književnika od utjecaja Novosadskog dogovora (zaključaka) usvojenog 10. prosinca 1954. u istoimenom gradu, kojeg su tada potpisali neki od najistaknutijih hrvatskih jezikoslovaca i književnika.¹⁶

Svoj potpis s Novosadskog sporazuma kasnije su povukla dva vodeća hrvatska intelektualca, sveučilišni profesor i vodeći hrvatski jezikoslovac Ljudevit Jonke i istaknuti hrvatski književnik Petar Šegedin.

Prema tadašnjim stavovima političkih struktura "Novosadski dogovor opravdano je deklarirao zajedničku lingvističku osnovu srpskog i hrvatskog književnog jezika ne poričući historijsku, kulturnohistorijsku, nacionalnu i političku istinu o pravu svakoga naroda na vlastiti jezični medij nacionalnog i kulturnog života. Te su tekovine formulirali i ustavni tekstovi, i Program Saveza komunista, političkog predvodnika naših naroda u revolucionarnoj borbi."¹⁷ Ustav iz 1946. jasno je formulirao da "Zakoni i drugi opći propisi Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) objavljuju se na jezicima narodnih republika".¹⁸ S neznatnim promjenama te odredbe bile su identične i u ustavnom dokumentu iz 1953, a Ustav iz 1963. formulira "Savezni zakoni i drugi opći akti saveznih organa objavljuju se /...../ u autentičnim tekstovima na jezicima naroda Jugoslavije: srpskohrvatskom, odnosno hrvatskosrpskom, slovenskom i makedonskom."¹⁹ Međutim, usprkos "jasnoći osnovnih načela, stanovite nepreciznosti u formulacijama omogućavale su da ta načela budu u praksi zaobilježena, iskrivljavana i kršena unutar širih pojava skretanja u realnosti našega društvenog i ekonomskog života".²⁰ Na istom tragu bio je i Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika iz 1960. u izdanju obiju Matice (hrvatske i srpske). Otpor srpskoj jezičnoj dominaciji svakim danom bio je sve veći, a početkom 1967. dostigao je vrhunac na nekoliko posljednjih sjednica Matice hrvatske, kad se raspravljalo o prijedlogu Matice srpske, koja je tražila da se izradi novi, zajednički, hrvatsko-srpski rječnik.²¹

Novosadskom dogovoru - kojim se utvrđuje da je "jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik, a i književni im je jezik jedinstven, iako ima dva izgovora, ijekavski i ekav-

¹⁵ Lovro Županović, Tko je zaboravljen, Vjesnik, 22. veljače 1991., 19.

¹⁶ Miroslav Brandt, Život sa suvremenicima, Političke uspomene i Svjetonazor, Zagreb 1996., 78. Novosadski dogovor potpisali su jezikoslovci: J. Badalić, P. Guberina, J. Hamm, M. Hraste, Stj. Ivšić, I.J. Jonke, P. Skok itd., te književnici D. Cesarić, M. Krleža, Vj. Kaleb, P. Šegedin itd., kao i predsjednik i potpredsjednik Jugoslavenske akademije A. Štampar i M. Kostrenčić.

¹⁷ Deklaracija, 25-26.

¹⁸ Vladimir Bakarić, Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija, Zagreb, 1983., II., 360.

¹⁹ Isto.

²⁰ Deklaracija, 26,

²¹ Borba, 16. prosinca 1968. Kome i zašto smeta rječnik dviju Matice.

ski; no oni su potpuno ravnopravni, kao i oba pisma, koja treba da se podjednako uče u školama. /...../ zajednički pravopis, a i rječnike, književne i stručne (terminološke)”²² - hrvatska historiografija nije posvetila relevantnu pažnju. Povijest tog vrlo važnog segmenta za hrvatski jezik nije istražena ni napisana. Prema spoznajama M. Brandta u Zagrebu se u kulturnim krugovima govorilo da je “CK Hrvatske na poticaj beogradskih saveznih vlasti izvršio pritisak na krug zagrebačkih jezikoslovaca i književnika i faktički ih primorao da sa srpskim jezikoslovcima i književnicima utemelje dogovor o zajedničkom srpskom i hrvatskom pravopisu, koji će prethoditi pisanju zajedničkih rječnika i zajedničke terminologije za sve znanstvene struke”,²³ što se kasnije i ostvarilo. Takvom politikom hrvatski se književni jezik potiskivao i dovodio u neravnopravni položaj prema drugim jezicima u zemlji.

Deklaraciju kao povijesni dokument, s dosezima koje je ona postigla, moguće je složiti u mozaik sljedećim pitanjima: Zbog čega i zašto se pojavila Deklaracija? Koji su razlozi da je ona dočekama s toliko snažnim političkim, društvenim i građanskim protestom?, Kakvo je bilo njezino političko, a prije svega kulturno značenje u vrijeme njezina nastajanja i objavljivanja? Koje je njezino značenje s današnjeg gledišta? Iako su odgovori na naznačene upite vrlo zahtjevni i kompleksni te zahtijevaju vrlo široku povijesnu i društvenu elaboraciju, akademik Dalibor Brozović pokušao je dati relevantne odgovore u raspravi “Dokumenat koji je ušao u povijest”.²⁴ U njoj je posebno naglasio vrlo veliko i bitno jezično značenje Deklaracije, a i to da “Hrvatski se narod konkretno uvjerio da je otpor moguće organizirati. Nije važno što je bio slomljen /...../. Naprosto, hrvatska nacija prije i nakon Deklaracije - to su kao dvije razne nacije”.²⁵

III. Deklaracija i jezična pobuna Hrvata: nastanak i položaj Deklaracije

Deklaracija, svojevrsna jezična pobuna Hrvata, nastala je u “najdubljoj sobi” Matice hrvatske u Zagrebu.²⁶ Iako se mišljenja o broju sastavljača (od pet do osam) razlikuju, nepobitno je utvrđeno da su jezgru sastavljača (komisiju) sačinjavali, odnosno autori bili: Miroslav Brandt (povjesničar), Radoslav Katičić (lingvist), Tomislav Ladan (književnik), Slavko Pavešić (lingvist), Vlatko Pavletić (književnik). Prema mišljenju M. Brandta, Deklaraciju je sastavljala navedena petorka.²⁷ Prema Stjepanu Babiću, Deklaraciju je sastavljala sljedeća šestorka: M. Brandt, R. Katičić, S. Pavešić, Slavko Mihalić (pjesnik), Tomislav Ladan i Dalibor Brozović (lingvist).²⁸ Sedmi član, koautor, može se reći, i do danas je svojevrsna enigma. Sedmi član, kojeg se do danas nitko ne može sjetiti, bili su prema nekim kazivanjima: Dalibor Brozović, Jakša Ravlić (predsjednik MH), Vlatko Pavletić, Vladimir Blašković (gospodarski tajnik MH), odnosno Vjekoslav Kaleb (književnik). Ipak najvjerojatnije, bilo je sedam autora, a sedmi član bio je Vlatko Pavletić, ondašnji predsjednik Društva hrvatskih književnika (DKH) i urednik

²² M. Brandt, Povijesno mjesto Deklaracije o imenu i položaju hrvatskog književnog jezika iz 1967. godine. Zagreb, 1994., Radovi, 27., 348.

²³ Isto.

²⁴ Deklaracija, 95.

²⁵ Isto, 98.

²⁶ Opširnije o nastanku Deklaracije vidi M. Brandt, Život sa suvremenicima, /...../, i Dokumentacijski centar Vjesnika i Arhiv Hrvatske.

²⁷ M. Brandt, Život sa suvremenicima, /...../, 80.

²⁸ Deklaracija, 101.

Matičina nakladnog zavoda. Kad je D. Brozović upitao V. Pavletića zašto se nije javio da je on sedmi koautor, Pavletić je "rekao da je njemu bilo neugodno da se sam javlja, čekao je da se tko ipak sjeti. Tada se objasnilo i zašto su svi upravo njega zaboravili - po određenom dogovoru on nije prisustvovao posljednjim sjednicama".²⁹ Nedvojbeno, spiritus movens teksta Deklaracije bio je dr. sc. Miroslav Brandt, svučilišni prof. povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, koji je slagao i pisao tekst, čitajući ga naglas, a ostali su članovi davali vrlo korisne primjedbe, umetke, ispravke i dopune. Tekst su Deklaracije nakon usvajanja, 13. ožujka 1967., sastavljači, uime MH, dostavili znanstvenim i kulturnim ustanovama širom Hrvatske. Neke od naznačenih institucija u punom su sastavu svojih upravnih odbora, odnosno ostalih organa upravljanja, jednoglasno prihvatili Deklaraciju, ali bilo je i takvih, koje nisu, zbog kratkoće vremena (Društvo književnih prevodilaca Hrvatske, Odjel za suvremenu književnost JAZU, PEN-klub) proveli uobičajene i predviđene faze u glasovanju, odnosno usvajanju neke izuzetno važne odluke, kao što je bila ova. Možda je ipak potrebno naglasiti da je Deklaracija na svim tim skupovima bila prihvaćena jednoglasno. Na plenumu Društva hrvatskih književnika održanom 15. ožujka 1967. od 79 nazočnih nitko nije glasovao protiv Deklaracije.³⁰ Ipak, kasnije je bilo ponekih pojedinačnih izjava da neki nisu glasovali jer su u pokrajnim prostorijama igrali šah ili jednostavno nisu željeli glasovati, odnosno istupiti protiv jedinstvene i kompaktne većine prisutnih na Plenumu.

IV.

Nakon objavljivanja Deklaracije u Telegramu, počela je hajka nevidenih razmjera i protiv sastavljača i protiv potpisnika. Hajku je započeo prvo Vjesnik (uz Borbu i Politiku) objavljivanjem Deklaracije i nepotpisanim tekstom, dakle, redakcijskim komentarom pod naslovom "Politika, a ne lingvistika". Autor ili autori držali su da nije bilo potrebno poduzimati ovako drastične i tajne korake, bez pozivanja na javnu raspravu, o pitanju jezičnih problema, bilo kojeg meritornog faktora, od političkih do stručnih, jer "na čelu bitke za daljnje produbljivanje nacionalnih odnosa i ravnopravnosti jezika, stajao (je) i stoji Savez komunista Jugoslavije i Hrvatske".³¹ Osim kritike upućene autorima i potpisnicima, Deklaracija je držana kao "zaplotnjački čin", koji je napravljen mimo znanja i dopuštenja, jedinih koji su dopuštenje mogli dati, a to su bili "politički faktori". Nepobitna je istina da su isti za njezino stvaranje znali, u svakom slučaju bi nastajanje odnosno objavljivanje na sve načine spriječili.³² Nastavak hajke Vjesnik je započeo objavljivanjem serije napisa³³ Miloša Žanka, člana CK SKH i potpredsjednika Sabora protiv Deklaracije, držeći da je "samo jedna od manifestacija raspojasanog nacionalizma i šovinizma nekih krugova u našoj sredini, našoj Republici Hrvatskoj".³⁴ On je bio centralna "ličnost" napada na Deklaraciju, a podržavali su ga Antun

²⁹ Isto, 178.

³⁰ Isto, 152.

³¹ Vjesnik, 19. ožujka 1967.

³² Ivan Šibl izvijestio je članove IK CK SKH, da je odlazeći u Klub književnika, primijetio posljednjih dana "neuobičajenu nervozu i užurbanost, te da mu se čini da se sprema neka javna izjava, koja bi mogla štetiti atmosferi stvarnoj /.../ u raspravi o međunacionalnim odnosima". Miko Tripalo, Hrvatsko proljeće, Zagreb, 1989., 92.

³³ Vjesnik, 20. ožujka 1967., Miloš Žanko, O različitim putevima i metodama rješavanja nacionalnog pitanja i međunacionalnih odnosa

³⁴ D. Bilandžić, nav. dj., 516.

Biber, Jure Ivezić, Marinko Gruić, Boris Bakrač, Milka Planinc, Uroš Slijepčević itd.³⁵ Osim Vjesnika i drugi dnevni tisak iznosio je vrlo teške osude Deklaracije. Na stranica-ma Vjesnika objavljujane su izvješća, sa sjednica najvažnijih političkih i inih struktura u zemlji, pod tendencioznim i bombastičnim naslovima, koje je davala redakcija. Izvješća su se upravo nadmetala u osudi Deklaracije. "Deklaracija naišla na opravdanu osudu u javnosti", dio je teksta kojim je Izvršni komitet (IK) CK SKH uputio "oštru kritiku članovima Saveza komunista koji su sudjelovali u njezinom donošenju i ističe njihovu političku odgovornost".³⁶ "Deklaracija o jeziku uperena protiv bratstva i jedinstva", naslov je teksta izvješća u Vjesniku s plenarne sjednice Glavnog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske (GO SSRNH), na čijem je dnevnom redu bila osuda Deklaracije. Josip Šentija bio je jedan od rijetkih koji se suprotstavio zaključcima s te sjednice. "Ja se, međutim, ne slažem, drugovi, s ocjenama koje smatraju, koje izričito ekspliciraju da se ovdje radi o tome da je ovih nekoliko naučnih i kulturnih institucija išlo s time da svijesno zavarava hrvatski narod i cijelu našu javnost. Jer ako stanem na to stanište, ako mi to utvrdimo da je to tako - a mi moramo imati elemente da bismo to utvrdili da je to tako - onda mi moramo izvršiti zaista jednu temeljitu istragu, i ako hoćete, onemogućiti svima onima koji su išli na tako svijesno zavaravanje hrvatskog naroda u tako važnom i osjetljivom pitanju, moramo ih onemogućiti da dalje vrše takav i sličan utjecaj na naš kulturni i politički život, pa prema tome i na historiju hrvatskog naroda".³⁷ Time je došao u direktni sukob s M. Žankom, "koji dugo godina djeluje kao bitna ličnost u našoj Republici upravo na kreiranju novog prosvjetnog, školskog sistema".³⁸ Drago Gizdić, Antun Biber i Mika Špiljak stali su u obranu M. Žanka, držeći da je Šentijina diskvalifikacija Žanka apstraktna i neutemeljena. Šentija je na sjednici ukazivao da čovjek "kome je materinji jezik ekavski, ovdje u srpsko-hrvatskom jeziku i sada u školi predaje ekavski /...../. To izazivlje neke probleme".³⁹ Jedva dobivši riječ, Šentija je uspio reći da je: "CK SKJ formirao jednu grupu za istraživanje problema u međunacionalnim odnosima, i da je izrađen jedan dokumenat koji je vjerojatno nizu drugova poznat u kojem se dokumentu naznačuju kao otvorena pitanja upravo pitanja ravnopravnosti jezika koja bi trebalo u krilu SK i u institucijama na njegovu inicijativu i pod njegovim idejnim i političkim inspiracijama razrađivati i ispravno rješavati".⁴⁰ Pa je naznačeno da ta pitanja ravnopravnosti i upotrebe jezika naroda i narodnosti Jugoslavije treba rješavati, i u kontekstu odnosno u kompleksu nadležnosti predstavničkih organa, administracije, željezničkog saobraćaja, ptt, itd."⁴¹

³⁵ Miko Tripalo, Hrvatsko proljeće, Zagreb, 1989., 92.

³⁶ Vjesnik, 22. ožujka 1967.

³⁷ Arhiv Hrvatske (AH), Fond Republičke konferencije (RK) Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske (Fond SSRNH), K - 576./ III. 1967., 7.

³⁸ Isto, 13.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Ivan Rukavina na jednoj sjednici CK SKH zatražio je da se pripremi rasprava o međunacionalnim odnosima u Hrvatskoj. Na sjednici IK CK SKH (6. veljače 1967.) "tada se prvi put o tome otvoreno raspravljalo, bez dlake na jeziku. Naravno u centru pažnje bili su odnosi između Srba i Hrvata te problemi koji iz tih odnosa proizlaze. U pogledu zastupljenosti Srba na rukovodećim položajima, u članstvu SKH, u državnom aparatu i u nekim važnim službama, očito su Srbi bili u privilegiranom položaju u odnosu na Hrvate. Iako je problem bio vrlo delikatan, svi prisutni - i Srbi i Hrvati - komunistički, otvoreno i drugarski o svemu su tome raspravljali. Sa-stanak je završen na zadovoljstvo svih prisutnih". M. Tripalo, nav. dj., isto.

⁴¹ AH, Fond RK SSSRN, 12.

Veliko iznenađenje priredio je novi broj Telegrama (24. ožujka 1967.), koji je pokajnički priznao da je objavljivanje Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika bilo vrlo štetno. Od izlaska Deklaracije svakodnevno su u redakciju Vjesnika stizala "pisma čitalaca" kao i "pisma radnih kolektiva" iz čitave zemlje, koja su u velikom dijelu osuđivala, a u manjem podržavala Deklaraciju. Autori napisa bili su različite nacionalne i socijalne strukture. Većina je držala da je Deklaracija djelo nacionalista, šovinista, reakcionara i neprijatelja NOR-a i revolucije, da su zahtjevi u njoj u duhu velikohrvatskog šovinizma, da negiraju činjenice da u Hrvatskoj živi vrlo velik broj Srba (Talijana, Madara, itd.), koji time gube svoja elementarna prava, a što predstavlja i najtežu uvredu srpskom narodu, koji je u oslobođenju Hrvatske i stvaranju Jugoslavije dao ogroman doprinos. U pismima prevladava mišljenje da u JA mora biti jedan jezik i jedno pismo, i to srpski i ekavica, odnosno ekavski govor i latinično pismo - "zbog, radi efikasnosti", da su s europskog odnosno svjetskog stajališta "hrvatski" i "srpski" jezik provincijski, kao što su npr. grčki, nizozemski, mađarski, češki, njemački itd., da je Deklaracija podmukao napad na temelj na kojem počiva budućnost naše zemlje. Na adresu IO GO SSRNH pristigao je velik broj pisanih osuda. Tako Zbor liječnika Hrvatske - Glavni odbor "Odlučno odbacuje Deklaraciju /...../ i pruža punu podršku onim socijalističkim snagama, koje se bore za bratstvo i jedinstvo naših naroda i sretniju budućnost naše domovine".⁴² Članovi Saveza sindikata i SK Doma narodnog zdravlja Trnje "jednodušni su u ocjeni, da je Bratstvo i Jedinstvo jugoslavenskih naroda iskovano u velikoj bitki socijalističke revolucije, plaćeno sa 1.700.000. žrtava jedna od najvećih tekovina Oslobođilačke borbe i Socijalističke izgradnje. Najenergичnije i najoštrije protestiramo protiv Deklaracije /...../. Dajemo podršku IK SK Hrvatske i Srbije i Gradskom komitetu Zagreba i Beograda na odlučnom stavu i brzom pristupu razrješavanja nastalog problema. Energično tražimo da se javno objave imena inicijatora i potpisnika Deklaracije /...../, te da prema stupnju odgovornosti snose političke i društvene posljedice".⁴³ Radni kolektiv GO Crvenog križa Hrvatske Zagreb, "očajno se zgražao povodom Deklaracije - tj. njezinih idejnih začetnika i nosilaca. Jedinstveno i u cijelosti podržavamo stav i zaključke Plenuma SS i sjednice IK CK SKH."⁴⁴ Članovi osnovne organizacije (OO) SKH, SSRNH, Saveza socijalističke omladine (SSOH) Radne zajednice (RZ) i učenici Gimnazije "Ognjen Prica" iz Titove Kamenice izražavaju duboko negodovanje i smatraju "da autori Deklaracije napuštaju put kojim su išli I. G. Kovačić, V. Nazor, A. Cesarec, M. Orešković, R. Končar, put u koji su ugrađeni životi stotina hiljada Hrvata i Srba /...../. Od sveg srca pozdravljamo i podržavamo poštenu, rodoljubivu i socijalističku stav CK SKH, GO SSRNH, uredništva lista "Vjesnik" i napise dr. Miloša Žanka i akademika prof. dr. Ferda Čulinovića".⁴⁵ Osnovna organizacija SK Nakladnog zavoda Matice hrvatske iz Zagreba, izražava svoje "neslaganje i odlučno odbacuje Deklaraciju /...../ pridružujemo se zahtjevu javnosti da se poduzmu sve potrebne mjere za otklanjanje ovakovih i sličnih pojava, a autori i inicijatori te Deklaracije pozovu na odgovornost"⁴⁶. Upravni odbor (UO) ogranka MH iz Karlovca, "nije bio konzultiran niti obavješten od strane GO MH o Deklaraciji, niti je njen supotpisnik". Ogranak se u "cijelosti slaže s političkom ocjenom koju je o Deklaraciji dao IK CK SKH i drug Tito u svom govoru u Prištini, te "traži da Skupština MH ispita i utvrdi pod kojim okolnostima i na čiju inicijativu je došlo do stvara-

42 Isto.

43 Isto.

44 Isto.

45 Isto.

46 Isto.

Goff, Duby, ali i Heers, jesu i danas velika imena, pa i stvarni uzori, no ne u tolikoj mjeri da bi doista dominirali u bilješkama današnjih znanstvenih radova. Suditi, pak, generalno i meritorno o ovakvoj ili onakvoj kvaliteti i vrijednosti njihova rada i rezultata, i to u rečenici ili dvije u okviru jednoga intervjua, ipak mi se čini u najmanju ruku pretencioznim.

3. Mislite li da su strani medievisti dobro upućeni u srednjovjekovnu povijest ovog dijela Europe, a napose Hrvatske? Postoje li u tome pogledu razlike između francuskih, engleskih, njemačkih i talijanskih medievista?

Razina obaviještenosti stranih medievista o prilikama u Srednjoj-istočnoj Europi na relativno je visokoj razini, zahvaljujući ponajprije trudu mađarskih a onda i poljskih i čeških povjesničara. No, riječ je tu, ponavljam, o poznavanju Srednje-istočne Europe u cijelini. S poznavanjem hrvatske srednjovjekovne povijesti stvari stoje bitno drugačije - o njoj se u velikim historiografijama gotovo ništa ne zna i ne piše. Čak i kada se piše, obično u sklopu sintetičkih prikaza povijesti širih regija, takvo je pisanje prepuno gotovo nevjerovatnih greški i loših tumačenja. U jednome od novijih prikaza povijesti Srednje-istočne Europe u razdoblju od 1000. do 1500. godine, što ga potpisuje J. W. Sedlar, može se, između ostaloga, naći tvrdnju da je prva hrvatska država nastala u Istri! Ili: u dvotomnome djelu američkoga povjesničara J.V.A. Fine o srednjovjekovnoj povijesti Balkana može se pročitati i to kako najviše vrela za hrvatsku srednjovjekovnu povijest donosi povjesničar 17. st. Ivan Lucius Lucić. Pri tomu autor očigledno ne poznaje prije svega tiskane zbirke vrela za hrvatsku povijest toga doba, s nekih ukupno stotinjak knjiga. K tomu, zacijelo bi bio silno iznenađen, kao uostalom i dobar dio naših domaćih medievista, kada bi saznao da taj tiskani materijal ne predstavlja možda čak ni desetinu svega onoga što je sačuvano za razdoblje od 11. do početka 16. st.!!!

Tražeci razloge takvoj percepciji hrvatske srednjovjekovne povijesti izvan naše zemlje valja krenuti od činjenice da se Hrvatska politički osamostalila tek 1990. i da je tek tada, zapravo, mogla stvarno postati predmetom zasebnoga interesa. Do toga vremena, svjesno ili ne, zapadni su je povjesničari tretirali kao povijesno integralni dio nekakvoga zamišljenog južnoslavenskog prostora, što je, dakako stvarni nonsense - zemlje bivše Jugoslavije zajedničku povijest imaju tek od 1918! Je li se pri oblikovanju takvoga shvaćanja u europskih povjesničara radilo o svijesnome naporu da se pomogne očuvanju integriteta "miljenice" europskoga poretka utemeljenoga u Versaillesu, ili je posrijedi bila tek obična duhovna i intelektualna inercija teško je reći. Drugi dio problema predstavljaju naši povjesničari i naša historiografija, i to iz dva razloga. S jedne strane, i to mi se čini najvažnijim, naša je historiografija u cijelini, s časnim izuzecima, još uvijek orijentirana na deskripciju i pojedinačne pojave. S takvim pristupom nema mogućnosti komunikacije s današnjom, modernom povijesnom znanošću. Samo za ilustraciju navest ću kako sam nedavno dobio separat kolege Paula Stephensona, oxfordskoga predavača, koji piše o uspostavi vlasti bizantskoga cara Emanuela Komnena u Hrvatskoj u razdoblju oko 1170. godine. Iako zna hrvatski i koristi se našom literaturom, kolega Stephenson, naprosto nije imao što citirati od naše literature. Nitko od naših povjesničara nije, naime, nikada tu uspostavu bizantske vlasti tretirao kao problem koji osvjetljuje povijesni kontekst. Za naše povjesničare to, kao i sve ostalo, jest dio "priče" o nacionalnoj povijesti "bogatoj događajima". S druge strane, postoji i jezična barijera, za koju je posve iluzorno očekivati da će ju prijeći inozemni povjesničari - mi sami moramo objavljivati vani i učiniti naše rezultate dostupne drugima, štoviše učiniti svojevrsni pritisak kako bi ti povjesničari obratili pozornost onomu što nudi naše povijesno iskustvo. Pri tomu, dakako, valja mijenjati pristup te uočavati i razriješavati probleme, uvijek držeći na umu opći povijesni kontekst i uspoređujući ono što sami

nja Deklaracije na način i u obliku na koji je ona dana našoj javnosti"⁴⁷. Progonu su bili izloženi potpisnici Deklaracije. Njihova imena bila su prisutna na svim dnevnim redovima političkih organizacija te su bili podvrgnuti kritici. Kritici bio je izložen i sam Miroslav Krleža. Najznačajnije književno pero u novijoj povijesti Hrvata, zbog podrške i potpisa na Deklaraciju, postao je preko noći "partijski i nacionalni izdajnik, sijač razdora, neprijatelj narodnog jedinstva, senilni šoven koji je pljunuo na svoju prošlost i tako dalje".⁴⁸ Zbog vrlo oštire političke osude Deklaracije M. Krleža želio je dati ostavku na članstvo u Savezu komunista. S tim u vezi Tito je pozvao Krležu u Beograd (3. travnja 1967.). Želio ga je uvjeriti da javno izjavi da povlači svoj potpis ispod Deklaracije. Ipak, nađeno je kompromisno rješenje. Ostavka nije prihvaćena, ali razriješen je članstva (17. travnja 1967.) u CK SKH. Od svih znanstvenih ustanova, potpisnica Deklaracije, samo je Katedra za jugoslavensku književnost Filozofskog fakulteta u Zadru uputila protest MH u Zagreb (kopija je dostavljena i CK SKH), u kojem ističe da "nitko od njenih članova nije pristao da se Deklaracija "u ovom momentu objavljuje".⁴⁹

Na stotine protestnih pisama, u vezi s Deklaracijom upućeno je, kao što je već naznačeno na redakcije dnevnih listova. Međutim, vrlo velik broj takvih pisama upućen je Centralnom i Izvršnom komitetu SKH. Samo tijekom dva tjedna od objave Deklaracije na adresu SKH stiglo je 210 raznih protestnih pisama, telegrama i dopisa:⁵⁰ 54 iz radnih organizacija širom Hrvatske, 90 iz društveno-političkih organizacija (općinskih komiteta, najviše iz OO SK, kao i sa zborova birača i građana), 12 pisama stiglo je od građana koji osuđuju Deklaraciju, a stiglo je i 25 anonimnih pisama u kojima se podržavaju inicijatori i potpisnici Deklaracije.⁵¹

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Deklaracija, 77-78.

⁴⁹ AH, Informativna služba CK SKH, Fond RK SSRNH, 31. ožujka 1967.

⁵⁰ Isto, Protesna pisma i telegrame iz Hrvatske, koja su uputile neke društveno-političke organizacije, radni kolektivi, općinske konferencije, tvornički komiteti, građani, boračke organizacije, radnici Sekretarijata unutarnjih poslova (SUP), prosvjetni radnici, učenici, radnički savjeti, itd.: Zvijezda trgovačko poduzeće iz Ogulina i Zagreba, Zbor birača Crnice, Šibenik, članovi općinske skupštine Vinkovci, tvornički komitet SK IO SS i SSO tvornice RIS, Zagreb, radnici tvornice Parnih kotlova (TPK), Elektre, Kemikalije (eksport-import), RIS, Jugomont, Josip Kraš (svi iz Zagreba), Novotehna iz Karlovca, Vino-duhan-voće iz Imotskog, Drvo iz Varaždina, Vatrogasno društvo Bjelovar, radnici općine Duga Resa, Vinkovci, Vojnić, Delnice, Rijeka, Čabar, pripadnici VP 3875 Pleso, Zagreb, Mjesna zajednica (MZ) Rijeka, OK SK Vojnić, Nakladni zavod MH Zagreb, Tvornica računskih strojeva Zagreb, društveno-političke organizacije Virovitice, Duge Rese, prosvjetni radnici iz osnovnih škola (OŠ) Crnac i Zdenci iz Sl. Orahovica, Božo Bilić-Marijan iz Vrlike, OŠ Vodice, OŠ Simo Matavulj iz Šibenika, Jozo Vrdoljak-Čičo i Frano Mesnić iz Sinja, Vlado Knežević iz Gospića, gimnazije Sinj, radne organizacije sudova i javnog tužilaštva Varaždina, tvornica Marko Orešković Lički Osik, OK SSRNH: Vrbovsko, Sisak, Našice, Vojnić, Savski Gaj, Ciglenica Zagreb, Petrinja, Kastav, Dvor na Uni, Pula, Slavonska Požega, Gospić, Ivanec, Donji Miholjac, Daruvar, Slatina, Kutina, članovi Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR) iz Duge Rese, Sl. Broda, Čavla, Siska, MO Kata Dumbović i Remetinac iz Zagreba, radni kolektivi; Novotehna Karlovac, Josip Kraš Zagreb, Boris Kidrič Vinkovci, Komunalac Vinkovci, DIP Perušić; učesnici Općeg Sabora Županje, Rovinja, Labina itd.

⁵¹ Isto. Ta informacija načinjena je da bi bila dostavljena svim članovima CK SKH, ali na prijedlog Mike Tripala nije dostavljena jer je on osobno nije vidio, kao ni drugi članovi Izvršnog komiteta, osim Jelice Radojčević. Ipak ista je informacija kasnije dostavljena Miki Tripalu, Duji Katiću, Anti Raosu (dva primjerka), Jelici Radojčević i Anti Josipoviću.

Protestna pisma upućena IK SKH, GO SSRNH, GK SKH Zagreb ukazivala su da je Deklaracija uperena protiv bratstva i jedinstva, najdragocjenije tekovine revolucije, ravnopravnosti naroda Hrvatske i Jugoslavije, a da potiče oživljavanje nacionalističkih i šovinističkih strasti, ometanje ozbiljnog pristupa proučavanju i rješavanju međunarodnih odnosa i ravnopravnosti jezika nacionalnih zajednica. Zapravo, prema nekim autorima, to nije lingvistički problem nego politička diverzija. Od rukovodstva Saveza komunista zahtijeva se da se u dnevnom tisku objave imena svih sastavljača i potpisnika Deklaracije da bi snosili političku i društvenu odgovornost. Također je potrebno ispitati stavove članova CK SKH i GO SSRNH zašto nisu na vrijeme reagirali odnosno bili "budni" i to spriječili. "Tražimo da se onemogući onim potpisnicima koji drže katedre na pojedinim fakultetima i visokim školama da i dalje truju mlade generacije koje su im na fakultetima povjerene" - stav je članova Općeg sabora Labina.⁵²

Pismenih priloga, odobravanja i podrške u korist Deklaracije bilo je mnogo manje. Kao što je vidljivo iz Izvješća Informativne službe CK SKH oni su većim dijelom bili anonimni, potpisani samo inicijalima ili pod raznim (skupnim) imenima, kao što su - prosvjetni radnici iz Karlovca, grupa studenata Slavistike FF iz Zadra, grupa studenata Pravnog, Ekonomskog i Filozofskog fakulteta iz Zagreba, jedan hrvatski rodoljub iz Zagreba, pristalice ravnopravnosti iz Nove Gradiške i okolice, osam brodogradilišnih radnika (ni jedan intelektualac), jedan tridesetogodišnjak itd., itd. Anonimnost - u takvoj političkoj situaciji - "malih ljudi" - koje je najviše nervirala i vrijeđala ta velikosrpska ekspanzija (započeta još daleke 1844. "Načertanijem" srpskog ministra Ilije Garašanina), kojoj su ambicije bile velikosrpski hegemonizam (državotvorni nacionalizam) odnosno Velika Srbija od Dunava do Jadranskog mora - posve je "razumljiva" i nju nije potrebno elaborirati. U prilog Deklaraciji javili su se i Srbi, koji u svojim napisima poslatim na adrese dnevnog tiska i političkih organizacija, drže da ova "osuda i hajka protiv Deklaracije vrlo začuđuje, tim više jer su mi poznate ličnosti koje su potpisale, kao pravi komunisti i verni članovi nove socijalističke Jugoslavije. Zašto riječi šovinizam, buržoaska klasa, političari i slično. Pišu rezolucije i deklaracije Slovenci, Makedonci, Šiptari i sve je u redu. Ali kad Hrvati nešto napišu onda je hajka i dramatičnija. /...../ Neka se Deklaracija na Saboru prouči, greške isprave i time će biti sa malo buke sve u najboljem redu. A ovaj put koji je zauzela štampa - upravo ugrožava nas Srbe u Hrvatskoj."⁵³ U podrškama Deklaraciji postavljeno je pitanje zašto se nigdje i nitko ne pita zbog čega je ona nastala, koji su razlozi njezinog donošenja. "Neka se iznesu sve činjenice o položaju, ekonomskom i političkom, sa svim brojkama budžetima i davanjima SRH. Gdje su investicije federacije itd. Zar Hrvati ne mogu konačno u miru da grade socijalizam"⁵⁴, pita se jedno od rijetkih pisama podrške.

V.

Zadatak dvodnevnog sastanka (30. i 31. ožujka 1967.) osnovne organizacije (OO) SK (nastavnika) Filozofskog fakulteta u Zagrebu bio je zauzimanje stava kompletne organizacije komunista prema Deklaraciji. Prvog dana, nakon dugotrajne diskusije jednoglasno je donijeta odluka, kojom se ona politički osuđuje. "Osnovna organizacija Saveza komunista nastavnika Filozofskog fakulteta u Zagrebu pridružuje se osudi dekla-

⁵² AH, Informativna služba CK SKH, 31. ožujka. 1967.

⁵³ Isto, 23. ožujka 1967.

⁵⁴ Isto.

racije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, osudi izraženoj u zaključcima Izvršnog komiteta SKH i Gradskog komiteta SK Zagreba. Kako po načinu donošenja tako i po pristupu problemu Deklaracija predstavlja politički neodgovoran i štetan čin. Zbog svojih političkih implikacija ona je izazvala opravdano negodovanje naše najšire javnosti. Osnovna organizacija posebno ističe činjenicu da nije bila uopće obaviještena o bilo kakvim pripremama u donošenju i objavljivanju deklaracije. Njezin duh i karakter utoliko su više za osudu što se njome jednostavno zadire u problematiku jezika koji je zajednički Srbima, Hrvatima i Crnogorcima i kao takav predstavlja jednu od najčvršćih veza naroda koji tim jezikom govore.⁵⁵ Međutim, drugi dio sastanka imao je mnogo težu moralnu, ljudsku, naučnu i stručnu komponentu. Prema riječima sekretara OO saveza komunista nastavnika FF Rene Lovrenčića⁵⁶ na prvom (jučerašnjem) dijelu sastanka "mi smo se jednodušno složili s njezinom političkom osudom".⁵⁷ U vezi s tim pred članove organizacije postavljeno je sljedeće pitanje "da li svi smatrate da iza te osude, iza tog našeg stanovišta kojeg smo zauzeli, slijedi povlačenje suglasnosti svih onih koji su se verbalno ili pismeno s njom složili"⁵⁸. Prvi dan sastanka bio je relativno mirniji bez puno međusobnih animoziteta prisutnih, ali za drugi dio to nije moguće reći. Taj sastanak bio je pun različitih mišljenja i metodoloških pristupa. Za razliku od prvog dijela, kad su sastanku prisustvovali i članovi SK radne organizacije, drugi dio sastanka započeo je pitanjima Josipa Pupačića⁵⁹ sekretaru OO: je li sastanak javan, odnosno "otvoren" ili "zatvoren", zašto na njega nisu pozvani i članovi radne zajednice, koji su prisustvovali prvom dijelu, i nadalje, zašto sastanku prisustvuju i novinari, a sastanak je kao "zatvoren". Prema mišljenju sekretara to do sada nikad nije utvrđivano za bilo koji od naših sastanaka. Svaki je sastanak otvoren, no "u interesu je rasprave da ona bude u jednoj što normalnijoj atmosferi. /...../ sekretarijat ove organizacije nije dužan da organizira spektakle".⁶⁰

Na tom, drugom dijelu sastanka, trebalo je na temelju "obvezujućih" zaključaka viših partijskih foruma, kao i "pritisaka" političkih, društvenih i inih organizacija, dnevnog tiska, a i "javnih prosvjeda", donijeti individualne, pojedinačne osude za inicijatore odnosno potpisnike Deklaracije. To nije bila osuda samo zbog potpisa ili verbalne podrške Deklaraciji, bila je to u tadašnjoj situaciji osuda etičnosti, ljudske vrijednosti, znanstvenosti pojedinaca i znanosti o hrvatskom jeziku i književnosti, stručnosti, idejnosti, kao i slobodi mišljenja i pravednosti. Iako su nacionalni problemi akutni još od ranije, narodi su postali svjesni svojeg prava na samoodređenje, odnosno da novi demokratski procesi teže za što većom slobodom, neovisnošću i samostalnošću. Ti stavovi sadržani u Deklaraciji doveli su prema mišljenju ondašnje Vlasti do rušenja teokovine NOB-e i "bratstva i jedinstva", do ugrožavanja srpskog naroda. To je bio dnevni red i zadatak sastanka osnovne organizacije SK nastavnika Filozofskog fakulteta.

Trenutkom kad je OO SK osudila Deklaraciju kao politički štetan čin, nametnuo se sljedeći problem na koji je ukazao Miroslav Brandt.⁶¹ Naime, Deklaraciju nisu donije-

⁵⁵ Vjesnik, 31. ožujka 1967.

⁵⁶ Rene Lovrenčić, Odsjek za povijest. Zahvaljujem gosp. Ankici Stary i Ivanu Kurjaku (voditelju Arhive Filozofskog fakulteta u Zagrebu) koji su mi dali tražene podatke.

⁵⁷ Stenografski zapisnik sastanka osnovne organizacije SK (nastavnika) Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji je održan 31. ožujka 1967. u prostorijama Filozofskog fakulteta, 1.

⁵⁸ Isto, 2.

⁵⁹ Josip Pupačić, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

⁶⁰ Stenografski zapisnik ....., 4.

⁶¹ Miroslav Brandt, Odsjek za povijest.

li, potpisali samo članovi Saveza komunista, nju je formalno donijelo odnosno potpisalo 150 djelatnika naznačenih ustanova odnosno instituta i katedri od kojih nisu svi članovi Saveza komunista. Ako bi OO kao sljedeći korak, željela povući Deklaraciju, a to bi se odnosilo samo na članove SK, bio bi to nekorektan postupak prema onima koji to nisu.

Prema objašnjenju sekretara OO SK točno je da se radi o dvije skupine ljudi, odnosno dvije razine problema, međutim "da li je korektan postupak prema organizaciji kojoj pripadamo? Ako postoji ovakva ocjena kakvu smo do sada čuli od - ja ponavljam - predsjednika CK SK, Izvršnog komiteta i Gradskog komiteta, onda nas to u tom pogledu na nešto obavezuje".⁶² Prema Danilu Pejoviću⁶³ potrebno je raspraviti konkretnu partijsku odgovornost pojedinaca i svaki drugi pristup ili rasprava metodološki je vraćanje unatrag i nije u skladu s ocjenama i stavovima Gradskog komiteta (točka 3.) i drugih političkih organizacija koje su osudile i odbacile Deklaraciju.⁶⁴

Raspravljajući o stupnju odgovornosti nastavnika FF članova SK potrebno je razlikovati više razina stranačke odgovornosti. Tko je odgovoran kao inicijator ili što je nebudnošću dopustio da dođe do takve Deklaracije. Zapravo, razlikuju se oni, koji su bili inicijatori i u tome su sudjelovali (spontano, nagovorom ili neoprežnošću i nebudnošću) od onih koji su bili samo usputni sudionici, supotpisnici, koji nisu stručnjaci, lingvisti ili istaknuti javni djelatnici. Stoga je i odgovornost takvih znatno manja. Naime, oni su imali neograničeno povjerenje i mislili su da su se članovi SK - "kad su povelili tu akciju ili sudjelovali u njoj - na neki način kod građenja, kod sondiranja političkog terena, konzultirali s partijskim krugovima, da su se informirali da li je pogodno vrijeme, trenutak, način i metod donošenja".⁶⁵ Prema mišljenju Pere Šimleše⁶⁶ ova partijska organizacija uživa veliki ugled i povjerenje među našim djelatnicima koji nisu članovi SK, što je i vidljivo iz njihovih potpisa koje su stavili na Deklaraciju. Stoga je potrebno "da mi političku odgovornost za deklaraciju treba da uzmemo na svoja leđa i da je mi ponesemo. Ako to ne učinimo ja se bojim da će ugled naše partijske organizacije na fakultetu jako pasti, da partijska organizacija neće više imati onaj ugled i ono značenje koje je imala".⁶⁷ S tom konstatacijom složio se i Ljudevit Jonke⁶⁸, naglasivši "da glavno pokretanje ove akcije - kad je ona u Matici hrvatskoj počela - imaju književnici a ne naučni radnici"⁶⁹, odnosno, prema njegovu se mišljenju "prvobitni začetnici nalaze upravo u Društvu književnika".⁷⁰ Najneugodniji dio posla ovoga sastanka prema Milanu Prelogu⁷¹ jest konstatacija "da određeni broj članova komunista ove organizacije radeći u nekim ustanovama koje su potpisale deklaraciju nije bio obavije-

⁶² Stenografski zapisnik ....., isto.

⁶³ Danilo Pejović, Odsjek za filozofiju.

⁶⁴ Zaključak GK SKH glasi: "Gradski komitet prihvaća stavove članova institucija potpisnika deklaracije koji su, nakon što su vidjeli suštinu i njene štetne političke posljedice osudili je i odbacili." 8.

⁶⁵ Stenografski zapisnik....., 11.

⁶⁶ Pero Šimleša, Odsjek za pedagogiju.

⁶⁷ Stenografski zapisnik ....., isto.

⁶⁸ Ljudevit Jonke, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

⁶⁹ Stenografski zapisnik ....., 12.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Milan Prelog, Odsjek za povijest umjetnosti.

šten o toj deklaraciji, nije bio upoznat s tom deklaracijom i prema tome na njih ne pada nikakova odgovornost. /...../ postoje članovi SK koji su deklaraciju prihvatili odnosno bili s njom upoznati na plenarnim sastancima, na UO Matice hrvatske ili Hrvatskog filološkog društva”.⁷² Prema njegovu mišljenju to je dovoljna ograda uz onu s prvog dijela sastanka “ /...../ prihvaćanjem ovog našeg kritičkog zaključka i to zato jer smatram da je u tom kritičkom zaključku subsumirana određena kritika komunista i njihova odgovornost zbog određene nebudnosti”.⁷³ Skupina koja na određeni način podliježe partijskoj kazni odnosi se na članove SK koji su “neposredno učestvovali u izradi deklaracije, odnosno u njezinom, ja bih nazvao publiciranju i difuziji.”⁷⁴ Politička je odgovornost prema mišljenju Preloga u ovoj organizaciji “nešto potpuno neovisno od bilo kakve društvene ili bilo koje druge odgovornosti. /...../ Kao član Gradskog komiteta /...../ odbijam da prihvatim bilo kakvo nametanje društvene odgovornosti, odgovornosti koja bi išla u građanska zanimanja, a da ne govorim o krivičnoj odgovornosti”.⁷⁵ Takav stav podržao je i Veljko Cvjetičanin,⁷⁶ smatrajući da “nikakve takve aplikacije o društvenoj odgovornosti ne može biti”.⁷⁷ Ante Josipović mislio je da je OO SK jedina kompetentna, odnosno “nadležna da utvrdi političku odgovornost”.⁷⁸ Svetozar Petrović⁷⁹ veoma je iznenađen zahtjevom neimenovanog člana Sabora koji kaže “da je neophodno da potpisnici deklaracije budu izvedeni pred javni sud naroda, da se imena objave i da se bez uobičajenog postupka svi potpisnici isključe iz organizacije.....”.⁸⁰ Osim toga S. Petrović zaprepašten je osudama koje govore o nekakvim “agenturama” - bez argumenata, što nije u “tradiciji” Saveza komunista. Ipak, prema njegovu mišljenju partijska je organizacija zatajila kad je trebalo hitno djelovati. Taj trenutak bio je kad se Deklaracija pojavila. Osoba kao što su Jonke, Frangeš ili Brandt nije mogao okvalificirati kao šoviniste, iako se nije uvijek slagao sa stavovima nekih od njih /Jonke/. Vrlo velik broj diskutiranih zaključio je da se o pitanju Deklaracije krenulo u sferu neracionalnog i ekcesnog.

Kao predstavnik Gradskog komiteta SK Pero Pirker pokušao je objasniti, odgovoriti na prigovore je li to uobičajeni ili neuobičajeni put, te da GK nije tražio neuobičajeni put u raščišćavanju nastalih problema, odnosno da tome “ne pribjegava.” Što se tiče političke odgovornosti, koja je bila na dnevnom redu Gradskog komiteta, “bilo kakve odluke u pogledu političke odgovornosti ne mogu nikako značiti naznačavanje bilo kakve druge odgovornosti niti mogu imati direktne veze bilo sa kakvom drugom građanskom ili ne znam kakvom odgovornošću. Ovdje se mi ne nalazimo zato da bi raspravljali s neprijateljima, nacionalistima ili ne znam s kime. /...../ mislim da je mnogo puta u historiji pojedinih partijskih organizacija i rukovodstava bilo političkih grešaka i jedna od tih je tu”.⁸¹ Razlog tome je “izvjesni revolt koji poprma neki puta ne baš

⁷² Stenografski zapisnik ....., 13.

⁷³ Isto.

⁷⁴ Isto, 14.

⁷⁵ Isto, 15.

⁷⁶ Veljko Cvjetičanin, Odsjek za sociologiju.

⁷⁷ Stenografski zapisnik ....., isto.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Svetozar Petrović, Odsjek za komparativnu književnost.

⁸⁰ Stenografski zapisnik ....., 16.

⁸¹ Isto, 20.

željene manifestacije upravo je pojačan cjelokupnom našom šutnjom kao da nikakve političke odgovornosti nema”.⁸² Odgovornost koja je stavljena pred partijsku organizaciju bila je vrlo velika. “Kad bi se našli elementi za krivičnu odgovornost onda nikad za to ne bi bio povod ova vaša partijska diskusija”⁸³, objasnio je Pirker. Lovrenčić je bio istog stajališta. “Ukoliko bi se s bilo koje strane pokušalo vršiti neke represalije koje nemaju opravdanja, sigurno je da će se tome ova organizacija suprotstaviti”.⁸⁴

Nakon dugotrajne diskusije prihvaćena su tri stupnja odgovornosti. Nejasnoće su nastale za osobe, potpisnike s pojedinih katedri, koje su bile poznate, i osobe iz instituta, koje nisu bile poznate, a njihov se broj kretao između 30 do 40 ljudi. Što se tiče potpisnika s katedri, stvar je bila jasna, odnosno njihova imena su bila poznata. O tom pitanju Stanko Lasić⁸⁵ je “razgovarao s drugovima koji su bili konzultirani odnosno gdje se svaki član katedre potpisao ili suglasio s deklaracijom. Tu je stvar jasna. Svaki član jedne od ovih katedri potpisao je ili dao suglasnost s deklaracijom”.⁸⁶ Za institute je nastao problem zato što su instituti potpisani kao cjelina, a o cjelini instituta se ne može govoriti. Može se govoriti samo o upravama instituta i odgovornosti članova tih uprava. Nije moguće pozvati na odgovornost sve zaposlenike koji rade u njima, s obzirom da nisu ni bili konzultirani o pitanju Deklaracije. Takav je primjer Instituta za književnost, istakao je Lovrenčić. O tom pitanju oglasio se Miroslav Šicl,⁸⁷ kazavši da “nije točno da su deklaraciju odobrili članovi Instituta za književnost i u onom dopisu kojeg sam predao Matici hrvatskoj ne piše: Institut za književnost nego Upravni odbor Instituta za književnost. /...../ jer plenum Instituta nije održan i nitko od šireg članstva Instituta za književnost nije odgovoran za ovu deklaraciju”.⁸⁸ Na upit sekretara OO SK je li isti slučaj i s drugim institutima oglasio se M. Brandt, pokušavajući sačuvati dignitet i spriječiti vivisekciju potpisnika deklaracije, koja se očito tražila, davši kratku genezu problematike o postanku deklaracije i svoga sudjelovanja u njoj. Gledajući iz svog aspekta, kao potpredsjednik Matice hrvatske i vršitelj niza drugih obveza, dužnosti i raznih zadataka, koje su vrlo velikog opsega, rekao je: “ići od instituta do instituta pa pitati što se tu uradilo itd. mislim da je to čeprkanje pojedinaca, ljudi a mora biti svojstveno za članove saveza komunista da političke posljedice svojih pothvata hrabro sagleda i da ne bježe ni od kakve odgovornosti. /...../ Svaki komunista treba da ima hrabrosti da kaže da je pogriješio i o toj pogrešci politička organizacija ima da kaže svoju riječ. U tom smislu mi svi koji smo radili da se taj akt pojavi ne gledajući i nesagledavši političke posljedice ne treba da se krijemo nego moramo ostati ljudi i komunisti. Što se mene tiče ja ću ostati komunista kao što sam bio i od rane mladosti i što se god dogodi, bio član ili ne bio član SK ja ću to ostati /...../, ali političku pogrešku trebam priznati. /...../ Premamojem najdubljem uvjerenju - ja ni sebe niti bilo koga ne želim braniti od onog što je - i po mojem kompletnom uvidu u stvar nikakvog predumišljanja pri donošenju deklaracije nije bilo. /...../ Kakva se god ispitivanja izvršila ne može se naći nikakav personalni inicijator, jer toga nije bilo. /...../ Taj skup eksperata koji se sastao nije ništa unaprijed planirao i nitko nije došao na skup sa dekla-

⁸² Isto.

⁸³ Isto, 21.

⁸⁴ Isto.

⁸⁵ Stanko Lasić, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

⁸⁶ Stenografski zapisnik ....., 23.

⁸⁷ Miroslav Šicl, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

⁸⁸ Stenografski zapisnik ....., 23.-24.

racijom u džepu, pročitao je i skup prihvatio, nego se diskutiralo bez polazne tačke osim rješenja književne historije i književne stvaralačke problematike. /...../ Ima i nekih pogrešaka koje su moje osobne pogreške. Prva moja osobna pogreška je to, što /...../ nisam dovoljno uporno tražio kontakt sa političkim forumima, s našim političkim rukovodstvom. /...../ Ja sam tražio kontakt sa političkim rukovodstvom, ali nije mi se činilo da je stvar tako goruća. Da sam slutio da će se dogoditi ovo što se dogodilo, /...../ da će biti naročito tangirana ona stvar koju mi formuliramo kao bratstvo i jedinstvo - onda bih osobno noćivao pred pragovima naših drugova čekajući da se o tome raspravi, probijao vrata da uđem unutra. /...../ Ja ne mogu priznati pod cijenu života da budem okrivljen za svijesno zlo - kršenje bratstva i jedinstva. Ja nisam nacionalista, ja nisam šovinista, ja to ne mogu biti i to neću nikada znati da bi mogao biti. /...../ ja sam stvarno pogriješio ovdje nevjerovatno mnogo. Nisam izborio konzultaciju sa političkim rukovodstvom. Jedino što može opravdati to je što je pored mene bilo još ljudi koji nisu shvatili tu katastrofu. /...../ To je stvar političke nebudnosti. /...../ Što se tiče te krivice ja mislim da nju treba otvoreno i jasno priznati i dakako povući konzekvence. Ne znam što će organizacija učiniti. Naravno, meni se iz Partije ne ide, ali ako to treba ja to prihvaćam. /...../ mislim da su već neke kazne izrečene i ljudi koji su već kažnjeni - a nisu manje krivi politički zbog nebudnosti - imaju pravo na pravdu. Ali, ja nisam inicijator, niti je inicijatora bilo. Nitko nije bio zavjerenik, ali pogreška je bilo. Isto tako ne vjerujem da je bilo tko od ljudi - a članovi su saveza komunista - koje poznajem zavjerenik i da je donio tuđe ideje, tuđe tendencije, da predstavlja CIA⁸⁹ kako se govori itd. /...../ ja ne vjerujem da je netko htio potkopati bratstvo i jedinstvo. Može se govoriti o političkoj pogrešci, nebudnosti, ali o nacionalizmu, šovinizmu, o prijetnjama i nastojanjima da se razbije ova zemlja i unište osnovni temelji za koje su se ti ljudi borili tokom svog života - takva formulacija je nemoguća. Što se mene tiče, ne da se hoću odbraniti, ali ja ne mogu to prihvatiti, jer kad bih to prihvatio onda bih bio nitko koji prima na sebe ono što nitko na sebe ne bi primio".⁹⁰ Predrag Vranicki⁹¹ složio se s nekim općim stajalištima, koje su izrekli prethodni diskutanti, naglasivši da se u ovoj partijskog organizaciji "ne radi o bilo kakvom nacionalizmu, šovinizmu nego da se radi o političkoj neodgovornosti i nebudnosti. Prema tome, ja samo to znam da je prije svega drug Brandt jedan od rukovodilaca u samoj Matici i ono što je rekao to stoji i njegova samokritika, mislim na ovoj osnovi koju je iznio, jedino je moguća. /...../ Što se tiče same deklaracije - ja sam inače član UO Matice hrvatske - ja za deklaraciju nisam znao".⁹² Prisustvovao je sastanku održanom 28. veljače u MH, kad je jedan od članova UO zatražio, odnosno dao prijedlog "da se promijeni naziv rječnika srpsko-hrvatskog i hrvatsko-srpskog u rječnik srpskog i hrvatskog odnosno hrvatskog i srpskog književnog jezika".⁹³ Iako je upozoravao one koji rade na tom pitanju, na niz problema, teškoća, kompliciranosti i kompleksnih situacija, najveći problem u tom poslu bila je prisutnost određene preosjetljivosti, pre nagljenosti, žučnosti, "izvjesnih ustupaka kojih ne bi smjelo biti kad se radi o tako osjetljivom pitanju u našoj zemlji. /...../ i da se ne može zaključiti da tu ima nacionalizma itd. nego da ima jedna preosjetljivost kod komunista koja do toga dovodi".⁹⁴ O stajalištu na naznačenom sastanku

⁸⁹ Vladimir Bakarić je rekao da su u "cijelu stvar umiješani debeli prsti CIA-e", Deklaracija, 140.

⁹⁰ Stenografski zapisnik....., 24.-30.

⁹¹ Predrag Vranicki, Odsjek za filozofiju.

⁹² Stenografski zapisnik ....., 31.

⁹³ Isto, 32.

⁹⁴ Isto.

Vranicki kaže "na tom sam sastanku bio taj koji sam bio protiv jednog takvog zaključka i hoću da kažem da ni drug Jonke u tom momentu nije bio za takav zaključak. Ja sam rekao: drugovi, ja se s tim ne slažem, ja nisam lingvista ali čitam i srpsku i hrvatsku varijantu sasvim jednako i meni je teško vjerovati da netko može dokazati da se radi o dva književna jezika, ali ako netko misli da je tako onda je tu naučna javnost pa neka se napravi naučna ekspertiza i neka se dokaže. Da smo mi išli tim putem, putem jedne naučne rasprave o tim pitanjima - a sigurno da novosadski dogovor nije sve riješio - mi bi imali sasvim drugu situaciju. Ljudi bi istupali sa svojim imenima, svojim znanjem itd. Međutim, ono što je drug Brandt rekao, čitav taj savjet eksperata koji je radio u vezi sa Ustavom izradili su tu jednu deklaraciju koja je nešto sasvim desetog od onog što bi trebalo da se učini. Umjesto naučne ekspertize donijeli su jedan stav i odluku koja nije bila poznata mnogima sve dok nisu čuli kad se čitalo."⁹⁵ O čudnim okolnostima pod kojima se održao (partijski) sastanak zakazan za 13. ožujka 1967. za koji je teze izradio Grga Gamulin⁹⁶ - u vezi sa stavom MH o raznim pitanjima pa i o pitanjima jezika i nacionalnim pitanjima - a koji je UO MH vodio s IK i GK SKH. Naime, to nije bio samo partijski nego istovremeno i prošireni sastanak Upravnog odbora MH a prva točka dnevnog reda bilo je pitanje Deklaracije. Iznenaden i zatečen takvim postupkom organizatora, Vranicki je sa žaljenjem konstatirao: "Kad je drug Gamulin smatrao potrebnim da aktiv raspravlja samo u vezi sa razgovorom Matice hrvatske i naših partijskih foruma pokazao je jednu odgovornost /...../. Međutim, s druge strane vidimo da su drugovi bili tako nebudni da donose takav akt i to je bio jedan krajnje indolentan stav prema tako važnom pitanju".⁹⁷ Sam tijek sastanka, primjedbe, mutne i neprecizne formulacije koji su tamo donošane, uz objašnjenje da Deklaracija ne mora sve riješiti nego će se ta pitanja dalje raspravljati, nisu zadovoljavala Vranickog, kojemu je na postavljeno pitanje komu je Deklaracija trebala biti dostavljena, rečeno "prvenstveno Ustavnoj komisiji, dakle Saveznoj skupštini. Međutim reklo se da bi je bilo dobro poslati nekim drugim našim institucijama tako da šira javnost bude upoznata, a ne samo Skupština, /...../ Bilo je rečeno da se pošalje Skupštini, drugu Veljku Vlahoviću, Saboru, drugu Vladimiru Bakariću, našem Izvršnom komitetu i Miki Tripalu, čini mi se Gradskom komitetu, Rektoratu, našem dekanu i čini mi se drugovima u Bosni i Hercegovini i Srbiji, da se vidi taj stav. Dakle, vidi se da je bilo zaključeno na Upravnom odboru MH da se pošalje tim institucijama, da ne bude samo Skupština upoznata nego šira javnost, ali ipak kao interni akt".⁹⁸ I sljedeće, tko je radio, sastavljao Deklaraciju, i tko je donio fatalnu odluku, da se ista objavi u tisku? Jedno je sigurno, 37 ljudi nije stvaralo Deklaraciju. Lj. Jonke nadopunio je raspravu o odgovornosti, pitavši hoće li se "uzeti samo katedre za jezik i književnost i institute. Međutim, ima ovdje među nama drugova koji su bili također aktivni u nekim drugim društvima, npr. u Filološkom društvu, u Društvu književnika, u Matici hrvatskoj. Da li i oni dolaze u obzir, jer nam je na primjer u Društvu književnika rečeno da se tamo neće postavljati pitanje odgovornosti nego da će se za svakog to pitanje postaviti u partijskoj organizaciji".⁹⁹

Kao ključna osoba, spiritus movens u organiziranju sastanaka ekspertnih grupa MH i stvaranju Deklaracije M. Brandt ponovno je pokušao dati odgovore na postavljena pi-

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Grga Gamulin, Odsjek za povijest umjetnosti.

⁹⁷ Stenografski zapisnik ....., 34

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ Isto, 36.

tanja, ispravljajući neke krive navode, odnosno tvrdnje P. Vranickoga, prvenstveno što se tiče termina održavanja sastanaka ekspertnih grupa i UO MH kao i njihovih zaključaka. Na sastanku UO MH održanom 3. ožujka /1967./ istaknuti su eksperti i stručnjaci podnosili izvješća o određenim redakcijama za pripremu rječnika i povijesti jugoslavenske književnosti, a na kojoj su sudjelovali i radili stručnjaci naznačenih katedri. Dana 9. ožujka održan je skup eksperata /na koji nije bio pozvan i na kojem nije bio prisutan Vranicki, s obzirom da nije ni književnik ni filolog nego filozof/. Na tom se sastanku spontano rodila ideja, zamisao da se podnese prijedlog za izmjenu Ustava s onim problemima koji su uneseni u Deklaraciju. Razlog toj brzini bio je datum 15. ožujka, rok do kojeg se moglo dostaviti primjedbe i prijedloge za promjenu Ustava, s obzirom da toga datuma završava rad Komisije za izmjenu Ustava. To je i dovelo do naznačene promjene. Zaključak da se Deklaracija dostavi u tisak donijeta je na sastanku eksperata dana 9. ožujka. Što se tiče sastavljanja odnosno pisanja teksta Deklaracije, Brandt je ponovno naglasio da je to bilo spontano, da su prisutni diktirali, revidirali, nadopunjavali itd. tekst, odnosno da je ono što je izneseno i usvojeno na skupu eksperata unijeto u tekst Deklaracije. Sekretar Lovrenčić nakon prethodnih diskusija utvrdio je da zaista "ne možemo jasno utvrditi tko je dao prvi ideju - što u stvari i nije posebno bitno - tko je napisao koji dio teksta. /...../ Za nas je bitno to da je određena grupa ljudi, među kojima je bilo članova naše organizacije, prihvatila konačno taj tekst i da se on pojavio u javnosti. To je jedno. I drugo, mi kod toga moramo distingvirati određeni broj ličnosti koji je to zbog svog položaja, ugleda i utjecaja mogao spriječiti, a nije to učinio".¹⁰⁰ Kako se pomalo počelo s osobnim izjašnjavanjem, odnosno ulogom pojedinih potpisnika Deklaracije, Lj. Jonke je, rekavši "kako sam ja ovdje spomenut kao jedan od glavnih krivaca",¹⁰¹ dao prikaz svoje uloge u sudjelovanju oko donošenja i potpisivanja te akcije /deklaracije/ kao i drugim akcijama.

Jonke je započeo s Novosadskim dogovorom, s obzirom da je s hrvatske strane bio jedan od stilizatora pojedinih točaka toga dogovora. Nadalje, ušao je u redakciju za izradu pravopisa, tzv. pravopisnu komisiju i sukladno zaključku te komisije radio¹⁰² /zajedno s Mihajlom Stevanovićem/ na pravopisnom tekstu, a na pravopisnom rječniku radili su Hraste, Aleksić i Vuković. Osim članstva u tim komisijama Jonke je bio član redakcije za izradu rječnika srpsko-hrvatskog književnog jezika /u toj komisiji radio je 10 godina kao predstavnik redakcije iz Hrvatske/. U radu tih komisija bilo je, prema riječima Jonkea, vrlo mnogo škripanja, hramanja, a često je morao "progutati neku knedlu ili žabu samo zato da ne bi zapeli ti poslovi kada se kadšto postupilo i protiv našeg dogovora koji je u Novom Sadu iniciran."¹⁰³ Takav način rada komisije uvjetovao je ostavku Jonkea na rad u redakciji rječnika, "jer se rad na rječniku odvijao u ne-normalnim uvjetima".¹⁰⁴ Kao primjer naveo je da se u pojedinim tekstovima spominje po 12 puta srpsko a samo 1-2 puta hrvatsko ime; nije se složio s takvim omjerom Ꞥ u rječniku koji "narodu prezentiramo ne možemo prezentirati ime Hrvatske 20 %, a ime Srbije 80 %, jer će ljudi reći: pazi, Jonke je u zagrebačkoj redakciji",¹⁰⁵ a ja nisam mogao ništa učiniti. Ja sam "dobivao pisma da sam izdao interese hrvatskog naroda zato

¹⁰⁰ Isto, 39.

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² Isto, 40.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto, 41.

¹⁰⁵ Isto, 42.

što sam ušao u tu Novosadsku komisiju i u taj rad. Dobio sam pismo u kojem se kaže da ću prvi posjetiti na Trgu Jelačićevom - /...../ kad dođe do oslobođenja naše zemlje. /...../ Borio sam se da rječnik nije nacionalno obojen. /...../ U tom oduševljenju bratstva i jedinstva između naših naroda došlo je do toga da tamo nije uzeta čitava književnost Hrvatske XIX stoljeća. Kajkavski dijalekat bio je izbačen iz tog rječnika".¹⁰⁶ U više navrata, nastavio je sa svojom samokritikom Jonke, želio sam istupiti iz tih komisija odnosno zahvaliti se na toj časti. UO MH dostavio sam ostavku koju Joža Horvat kao tajnik nije prihvatio uz obrazloženje "ja tvoju ostavku neću predati UO. Ti si započeo u Novom Sadu i ti u tome kao komunista treba da održiš do kraja, jer to će se krivo shvatiti. Reći će: izašao Jonke iz redakcije, Jonke se ne slaže, stvari su mutne".¹⁰⁷ O toj temi Jonke je održao 20 predavanja širom Jugoslavije, gdje je "doživio takav aplauz, a prisutni drugovi kolege bili upravo oduševljeni. /...../ Tamošnje Srbe apsolutno sam osvojio tezom koju sam tamo iznio",¹⁰⁸ govoreći da "nije moguće gledati na naš jezik samo s hrvatskog gledišta, ili samo sa srpskog gledišta /...../ njegovo rješavanje ne može biti samo na bazi jedne republike ili samo na bazi jednog naroda".¹⁰⁹ U knjizi "Književni jezik u teoriji i praksi", za koju je dobio republičku nagradu, Jonke naglašava da nije moguće naći ni "jednu uvredljivu riječ na račun srpskog naroda ili na račun srpskog jezika".¹¹⁰ On je uvijek "iznosio takvo mišljenje da je rješavanje pitanja našeg književnog jezika nužno sa gledišta čitavog tog srpsko-hrvatskog jezičnog područja. /...../ Ja sam tvorac one terminologije za hrvatsku varijantu književnog jezika i srpsku varijantu književnog jezika".¹¹¹ U daljnjoj "samokritici" Jonke je nastavio govoriti o jezičnim problemima, naglasivši da "svi ovi nesporazumi koji postoje mogu se riješiti samo skladnom i dogovornom suradnjom naprednih krugova Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore."¹¹² O diskusiji u Matici hrvatskoj Jonke je naglasio da je iz čitava njegova životnog, ljudskog i znanstvenog bića vidljivo da nije "mogao zastupati također drugo mišljenje nego ovakvo mišljenje da naš jezik treba da se gleda sa ovog aspekta četiriju naroda ili tri naroda i jedne etničke grupe koja se s tim jezikom služi".¹¹³ Osvrćući se na naznačenu sjednicu Jonke je naglasio da su "oštrice zapravo počele sa prigovorom književnika da sam ja Novosadskim dogovorom otvorio vrata dominaciji srpskog jezika u književnosti u Hrvatskoj, da sam ja - čak je pala riječ - napravio neoprostivu pogrešku u historiji hrvatskog naroda takvim svojim djelovanjem i da nema - bilo je od naših književnika rečeno - veće gluposti od naziva jednog književnog jezika da se taj jezik nazove varijantom. Stvar je počela iz napada na moje Novosadske stavove i onda se dalje proširila i na naziv rječnika koji se zove "Srpsko-hrvatski književni jezik" pa su drugovi htjeli da se to promjeni u "Rječnik srpskog i hrvatskog književnog jezika". To su pretežno tražili književnici. /...../ po Novosadskom dogovoru prepušteno je da svaki narod nazove svoj jezik onakvim nacionalnim imenom kakvo nosi, da svaki Hrvat može reći da govori hrvatski, da Srbin govori srpski, ali u službenoj upotrebi, pa i u naučnoj upotrebi kad se govori o tom jeziku nu-

¹⁰⁶ Isto, 43.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Isto, 44.

¹⁰⁹ Isto.

¹¹⁰ Isto, 45.

¹¹¹ Isto.

¹¹² Isto, 45.-46.

¹¹³ Isto, 46.-47.

žno je upotrebiti jednu takvu kompoziciju: srpsko-hrvatski odnosno hrvatsko-srpski".¹¹⁴ Završavajući svoju "samokritiku" kao najviše okrivljeni potpisnik u Deklaraciji, Lj. Jonke je rekao: "Ja sa napravio pogrešku iz nebudnosti koja se također može pojaviti u takvoj situaciji, a na kraju u izvjesnom smislu malo stisnut uz zid ja se po običaju koji nije možda baš sasvim komunistički prilagođavam situaciji u kojoj se nalazim. /...../ Uz onu osudu što smo rekli ja priznajem svoju krivicu što sam prihvatio deklaraciju u takvom tekstu, ali ne mislim time reći da ne postoji hrvatski književni jezik i ne mislim reći da taj hrvatski književni jezik ne smije imati jednako mjesto kao srpski književni jezik. Svoju krivicu priznajem, ali po čitavom tom svojem radu kojeg sam ukratko prikazao ja mislim da ne pripadam među prve krivce oko te stvari. /...../ Nisam od onih krivaca, po mojem shvaćanju koji bi trebali biti isključeni iz Saveza komunista, ali priznajem da zaslužujem kaznu, no mislim da ta treba biti manja".¹¹⁵ Sljedeći u objašnjavanju svoga postupka, davanju potpisa na Deklaraciju bio je Aleksandar Flaker.¹¹⁶ U vezi svoje odgovornosti on je naglasio da se njegova odgovornost prvenstveno očituje "pristankom datom direktoru Instituta za književnost da potpiše Institut na deklaraciji".¹¹⁷ Nadalje, da je takvim svojim stavom, dajući naznačeni pristanak za potpis na Deklaraciju, "prekršio demokratsko pravo jednog cijelog kolektiva".¹¹⁸ U obrazloženju davanja svog pristanka za potpis rekao je: "ja nisam vidio da se radi o deklaraciji, nije upotrebljena riječ "deklaracija" jer se očito o tome nije radilo nego o predstavi Saboru u vezi s nazivom jezika. Čuo sam da se radi o nazivu: hrvatski jezik. Ja sam razumljivo na to smjesta pristao jer mene taj naziv: hrvatski ne smeta, a to je i u skladu s Novosadskim dogovorom, a konačno i u narodno-oslobodilačkoj borbi govorilo se o hrvatskom jeziku u službenim aktima. To me nimalo nije smetalo i ja sam odmah dao pristanak. Budući da se radilo o brzini, ja sam potpisao u ime Upravnog odbora".¹¹⁹ U nastavku izlaganja Flaker je naglasio da je njegova odgovornost velika zato što nije pročitao tekst Deklaracije. Zbog toga je kao član Sveučilišnog komiteta, nakon što je pročitao tekst Deklaracije, otišao u Komitet i postavio pitanje svoje odgovornosti u vezi s tim i "zbog toga što me deklaracija kako je napisana osupnula i iznevjerila očekivanja koja sam imao".¹²⁰ U nastavku "samokritike" Flaker je postavio pitanje tko je tekst formulirao i tko je pisao tekst Deklaracije. Također se nije složio s objašnjenjem Brandta, prema kojem su tekst Deklaracije pisali svi. Također je, čitajući tekst Deklaracije iskazao, da je nije mogao pisati Jonke, "jer je lingvist koji poznaje tu problematiku, i drugačije bi zauzeo stanovište a kojeg u tom smislu poštujem i cijelim naročito zbog rada na rječniku kojeg svi jedva čekamo jer je potreban za tu našu kulturu".¹²¹ Što se tiče osobne odgovornosti, Flaker je konstatirao da "drug Brandt postavlja pitanje svoje osobne odgovornosti, drug Jonke također ne želi otkloniti osobnu odgovornost. Znači osobna odgovornost nekih od nas je utvrđena, ali nije utvrđeno i još uvijek ne shvaćam svu tu proceduru kad se radi o inicijatoru, kad se radi o formuliranju stavova, to je još uvijek nekako bezlično. /...../ ali mislim da bi mogli doći do nekih konkretnih podataka barem o tome tko je pisao deklaraciju".¹²² Na

¹¹⁴ Isto, 47.-49.

¹¹⁵ Isto, 50.

¹¹⁶ Aleksandar Flaker, Odsjek za slavenske jezike i književnost.

¹¹⁷ Stenografski zapisnik ....., isto.

¹¹⁸ Isto.

¹¹⁹ Isto, 51.

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Isto.

¹²² Isto, 52.

kraju svoje rasprave Flaker je zamolio Brandta "da dade neko objašnjenje, jer stalno se traži neko objašnjenje u javnosti o tome ali tog objašnjenja nema".¹²³ Sljedeći "pokajnik" odnosno potpisnik Deklaracije, koji se javio za riječ bio je Lasić, želeći reći nešto o sebi i svojoj krivnji kao i Katedri za noviju hrvatsku književnost u vezi s donošenjem Deklaracije. U prvom redu, naglasio je Lasić, "bilo bi vrlo nepošteno kad bismo mi danas prebacili krivnju na prof. Frangeša, da mi potpisivajući deklaraciju tu odgovornost sada prevalimo na njegova leđa. /...../ Mene nitko nije silio da dajem neki pristanak, nitko nije ništa sugerirao. Ja sam deklaraciju potpisao u najboljoj namjeri, naravno, i sa željom da se neka otvorena pitanja riješe. Svakako tu sam pogriješio. To se pokazalo politički pogrešnim, to se pokazalo krivim i ja od neke odgovornosti u tome ne mislim bježati. Moj potpis na toj deklaraciji, na tekstu kojeg sam pročitao 13. III i potpisao, ne znam da li je u očima drugih ljudi koji su poslije imali prilike to vidjeti imalo neku težinu, neki utjecaj. U svim drugim akcijama oko deklaracije nisam učestvovao, niti u MH, a bio sam jedino na sastanku Društva književnika gdje je ta deklaracija pročitana i ja sam se kao i svi ljudi na Društvu književnika s tom deklaracijom složio, tj. digao ruku. Prema tome, to je drugi stepen moje odgovornosti. /...../ Ja samo mislim da mene treba kazniti zbog toga što sam ja ipak 22 godine komunista, a nitko od nas nije pretpostavljao da će do toga doći, da ćemo imati jednu ovakvu političku situaciju. Dakako, nisam uopće mogao sumnjati da će tako teške riječi pasti u našem društvu, ali tu smo, što je - je, ne mogu bježati od toga i mislim da je dužnost ove organizacije da me kazni. Kako - to je stvar naše procjene, naše ocjene ali mislim da bi bilo loše ako bi se izvukao iz ove organizacije nekako bez kazne"¹²⁴ završio je svoju "samokritiku" Lasić. Josip Pupačić nije se suglasio sa stupnjevanjem odgovornosti koju je predložio Lovrenčić a podržalo još nekoliko sudionika diskusije. On smatra da je kao član SK odgovoran kao i ostali članovi koji su na višim položajima, "ako je netko profesor na fakultetu, nije zato više odgovoran nego ja kao asistent. Prema tome ja sam isto tako odgovoran kao bilo koji od članova ove organizacije. /...../ tražim prije nego što dalje bilo što kažem onu istu kaznu koja će slijediti i druge".¹²⁵ Započevši u nastavku svoju "samokritiku" Pupačić je držao potrebnim objasniti "našim političkim drugovima koji ocjenjuju hrvatski nacionalizam"¹²⁶ situaciju koja je nastala, ne opravdajući sebe što je potpisao Deklaraciju. "Ja sam Hrvat, rođen u čisto hrvatskom kraju u Dalmaciji. U tom kraju nema Srba i tu nije nikad dolazilo do bilo kakvih trzavica. /...../ Ja sam znao da sam Hrvat, ali taj osjećaj hrvatskog nacionalizma ja sam prvi puta stekao kad sam imao 18 godina, kad sam završio veliku maturu i kad sam bio kao skojevac na izgradnji Novog Beograda. /...../ To govorim zato da bi se objasnio tzv. hrvatski nacionalizam. Drug Bakarić je jučer rekao da je ta formulacija Deklaracije mogla biti prihvaćena tada, u onoj poslijeratnoj situaciji. Ja bih htio reći ako sam Hrvat, ako sam nacionalista, onda sam ja nacionalista u jednoj određenoj situaciji, u situaciji kao što je rekao drug Bakarić kada je stav mogao biti prihvaćen".¹²⁷ U nastavku "samokritike" Pupačić je, s obzirom da su sastanku prisustvovali i predstavnici političkog rukovodstva kao i predstavnici tiska, uputio vrlo oštre kritike na račun "Vjesnika", optužujući ga da je antihrvatski. "Vi drugovi vrlo dobro znate da od rata do prije dvije godine u našem "Vjesniku" nije spomenut hrvatski narod i hrvatski jezik. Ja znam tek-

¹²³ Isto.

¹²⁴ Isto, 53.-54.

¹²⁵ Isto, 54.

¹²⁶ Isto, 55.

¹²⁷ Isto, 56.

stove moje i drugova gdje se to križalo. /...../ U "Vjesniku" se izbjegava da se kaže hrvatski narod, nego se kaže: narod Hrvatske".¹²⁸ Kao mladi pisac i urednik časopisa koji je bio napadnut na stranicama beogradskog tiska zbog šovinizma, želio je o tom pitanju razgovarati s Aleksandrom Rankovićem, koji ga nije primio, ali su mu kolege novinari iz Beograda rekli da je to bio ustaški čin što smo napravili. Tada je bilo rečeno "da Hrvati, među kojima i Jonke, pišu ustaškim jezikom kojeg oni u Beogradu ne razumiju. Također mi je rečeno da hrvatska štampa, "Vjesnik" piše ustaškim jezikom kojeg oni ne razumiju."¹²⁹ Prema mišljenju Pupačića za takvu situaciju nije "kriv ni hrvatski ni srpski narod, nego su krivi političari koji su vodili taj narod, zlo u kojem nikad sa svojim srcem nije učestvovao hrvatski narod već zlikovci koje je fašizam iskoristio. Međutim, jedno takvo stanje koje vučemo od rata bilo je još možda razumljivo, ali to se u ovoj našoj republici, po mojem dubokom osjećanju, vuče sve do danas. Deklaracija je izašla iz tih odnosa. /...../ neću spominjati pojedine slučajeve gdje se negira pravo hrvatskog jezika. Nakon što je pao Ranković mi smo bili sretni, odahnuli smo, očekivali smo jedan razvoj".¹³⁰ Rekao je da ga kad je kao urednik časopisa bio optužen da je šovinizist nisu spašavali Hrvati, a Sveta Petrović mi je na Trgu Republike rekao: gdje smo ako ja ne mogu na Trgu Republike reći da sam Hrvat. Jedna situacija koja je bila prisutna u našim političkim forumima ona je prisutna još i danas".¹³¹ Rekao je da je prisustvovao gotovo svim sastancima Nadzornog odbora MH, a osvrnuo se na jedan sastanak koji nije spomenuo Brandt, a koji je imao izuzetnu važnost jer se na njemu "raspravljalo o tekstovima koji se rade u redakcijama za jugoslavensku književnost čiji su izdavači Matica hrvatska i Matica srpska. Budući da su obje Matice izdavači bilo je rečeno da svaka ima pravo vidjeti kakav će taj tekst biti. Međutim Marin Franičević rekao je da drugovi iz Srbije ne mogu na to pristati i o tome se vodila duga diskusija. Ja sam bio onaj /...../ koji je inzistirao da MH kao izdavač mora biti upoznata sa tekstovima na kojima treba da se potpiše. Suprotstavio sam se takvom stavu da MH ne može vidjeti tekst".¹³² Taj postupak Pupačić je objasnio velikim nezadovoljstvom, s obzirom da su neki članovi iz srpske redakcije strane držali, da stara dubrovačka književnost nije hrvatska književnost. Nadalje, nakon Brijunskog plenuma u javnosti se pojavio veliki broj edicija, "u kojima se dezintegrira hrvatska književnost, prema tome i hrvatski narod. I dalje, zato što je izašla jedna knjiga gdje su svi pisci franjevci iz Bosne svrstani u srpske pisce, gdje je dio slavonskih pisaca svrstan u srpske pisce".¹³³ U nastavku izlaganja govornik je bio opomenut od sekretara partijske organizacije zbog duljine svog izlaganja, s obzirom da je to bio četvrti sat diskusija. Što se tiče geneze situacije koja je nastala oko nastanka Deklaracije Pupačić se složio s obrazloženjem Brandta. Što se tiče sastanaka na kom se iznijela ideja o promjeni naziva rječnika, Pupačić je istakao da se Jonke držao "dosta suzdržanim ali mi smo glasali i usvojili prijedlog da se predloži Matici srpskoj da se promjeni naziv. Drug Vranicki nije to prihvatio nego je rekao da treba dokazati da su to dva književna jezika. Budući da on jedini nije bio za to, taj zaključak je poništen, pa se onda dogovorilo jedan sastanak eksperata".¹³⁴ Na sastanku uprave na kojoj nije prisustvovao donijet je zaklju-

128 Isto.

129 Isto, 57.

130 Isto 57.-58.

131 Isto, 57.

132 Isto, 58.

133 Isto, 59

134 Isto, 60.

čak da se napiše Deklaracija, a na sastanku partijskog aktiva MH i institucija koje su je potpisale, a o čemu je već govorio Brandt, "iznesen je tekst deklaracije o kome se dugo diskutiralo. /...../ o prvoj stavci se puno diskutiralo jer nitko nije htio da pogodi bilo koje osjećaje a najmanje osjećaje naših drugova Srba. Zato se možda napravilo najgore, jer se bojalo da se nikog ne povredi. Iako nismo bili zadovoljni sa svim rečenicama koje su napisane u deklaraciji ipak smo to izglasali jer smo se dogovorili da ćemo sazvati jedan simpozij naučnih radnika gdje bi se raspravljalo o jeziku, a da deklaraciju treba poslati Ustavnoj komisiji s obzirom da je rok bio 15. ožujka. /...../ Ja sam potpisao deklaraciju u MH, zatim kao član Društva književnika, kao član Pen kluba i član katedre i smatram se kao jedan od odgovornih ljudi koji su u tome učestvovali".¹³⁵ Završavajući svoje "pokajanje" Pupačić je rekao: "Ja vidim da to nije bio zreo i ozbiljan posao, ali uvjeravam vas da u tome nitko nije imao loše namjere. Ja ih nisam imao, mislio sam najbolje i ovo što se dogodilo poslije toga nisam siguran da je baš ta deklaracija morala izazvati. Ja osuđujem deklaraciju ali i posebno osuđujem ono što se događa u našem Saboru i sve ono što je dovelo do deklaracije".¹³⁶

Sekretar partijske organizacije podsjetio je prisutne da "pri daljnjoj raspravi a to je da se radi o činu koji je suprotan ranijoj praksi, ranijim stavovima i gledištima za koje su se ti drugovi borili i mi raspravljamo u prvom redu o tomu da je učinjeno nešto što je suprotno onome za što su se zalagali i što su nastojali. To suprotno, to je taj politički čin. To je upravo ono što izaziva, naravno, i određene reakcije a sigurno da sve te reakcije ne možemo prihvatiti".¹³⁷ U nastavku sekretar Lovrenčić upozorio je članove koji žele i smatraju da se jave za riječ "da ipak ne ističu stvari koje u datom momentu, a obzirom na osnovni posao i zadatak kojeg imamo, nemaju posebne i primarne važnosti. /...../ ja nisam nikome osporavao pravo da govori, ali upozoravam vas da smo mi govorili o pozadini, o prethodnim zbivanjima, o genezi problema. /...../ ali smo stali na stanovište da je taj čin bio nepravilan onda mi u prvom redu treba da o tome govorimo. Ono što slijedi iz onog što je govorio drug Jonke to je zapravo jedan dugotrajan proces, konzekvencija nakon čega je slijedilo nešto što je tome suprotno, a to je dijelom i ono što je govorio drug Pupačić".¹³⁸ Sekretar Lovrenčić ponovno je apelirao na kolege da se drže ranijeg stajališta kojeg su zastupali i usvojili. Vera Horvat¹³⁹ zastupala je stajalište da ako treba "procjenjivati individualnu odgovornost onda trebamo pažljivo saslušati individualne motivacije koje su uslovile motivaciju događaja".¹⁴⁰ Taj prijedlog podržao je Lasić i ostali, a netko je također, ne zatraživši riječ, dao upozorenje sekretaru da nije potrebno da on "svakog govornika komentira. Nije potreban taj njegov komentar poslije svakog govornika".¹⁴¹ Jednoglasno je prevladao stav da svi kažu što imaju i ako će biti potrebno, na sastanku će sjediti do jutra. Sljedeći "samokritičar" bio je Ivo Frangeš.¹⁴² Rekao je da ako njegovo izlaganje bude izgledalo kao obrana, moli prisutne da ne shvate krivo "jer ja odmah kažem da kad bi se uspio sto

¹³⁵ Isto, 60.-61.

¹³⁶ Isto, 61.

¹³⁷ Isto, 61.-62.

¹³⁸ Isto, 62.

¹³⁹ Vera Horvat, Odsjek za povijesti umjetnosti.

¹⁴⁰ Stenografski zapisnik ....., 63.

¹⁴¹ Isto.

¹⁴² Ivo Frangeš, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

postojati odbraniti ne bih to prihvatio jer je to nemoguće".¹⁴³ Frangeš je iznio kronološki slijed događaja, napomenuvši da je prisustvovao prvom dijelu sastanka u MH kad je donesena odluka o održavanju skupa eksperata; u drugom dijelu sastanka nije zbog obveza, putovanja u Sarajevo, mogao sudjelovati, što je dosta naljutilo prof. Gamulina. "Za odluke koje su tamo donesene nisam znao. Za vrijeme mog odsustva održano je nekoliko sastanaka na kojima su donešeni zaključci, da će se ti zaključci umnožiti i da će se o tome diskutirati".¹⁴⁴ Sastanak na kojem se trebalo diskutirati o Deklaraciji bio je sazvan pod drugim imenom. Zbog održavanja ispita i na taj sastanak je zakasnio i opet je došao u sukob sa Gamulinom, što su drugarski izgledali. Iscrpljen raznim obvezama rekao je u šali: "zašto se ovo zove deklaracija, to je historijski dokument kojeg ćemo se prisjećati godinama itd. /...../ Što se tiče usvajanja /...../ taj tekst bio je zamišljen i ja sam ga u tom uvjerenju doživio, kao prijedlog, peticija koja će ići na Sabor i na Saveznu ustavnu komisiju".¹⁴⁵ Za svoj potpis na Deklaraciji Frangeš je naveo dva razloga koji su ga motivirali: "prvo, kao profesor hrvatske književnosti meni je jasno da jezik kojim se piše je hrvatski književni jezik, drugo, da u klimi opće demokratizacije i isticanja ravnopravnosti jezika to predstavlja jedan prilog. Bio sam duboko uvjeren da ćemo taj naš prijedlog poslati na mjesto gdje je upućen i da će tamo biti - upravo onako kako je drug Bakarić govorio u Saboru - popravljan, primljen ili odbijen. To je sve što sam ja o tom tekstu mislio kad sam potpisao. Nisam znao i to je možda krivica, da će se on objaviti u štampi ranije nego što je bilo rečeno".¹⁴⁶ U nastavku izlaganja Frangeš je naveo nekoliko činjenica. U Društvu književnika tri su člana, a u odjelu Akademije rade dva člana CK SKH. Svaki od njih bio je na svoj način zauzet drugim poslovima, smatrajući da to nije ništa naročito, da je "to jedna od onih peticija iz te problematike koje se toliko rađaju. Znači stvar je na neki način benevolentno obezvrijedana, mnogi su shvatili da je to peticija koja će biti raspravljena na mjestima kojima se dostavlja".¹⁴⁷ Nakon poziva Duje Katića (organizacijski sekretar CK SKH) otišao je na sastanak na kojem je trebao biti i Pero Pirker, koji je kasnio. S obzirom da se u isto vrijeme održavao zbor birača na kom je morao biti, stigao je na kraj tog sastanka kod Katića. J. Ravlić obavijestio ga je da je tamo dogovoreno da se Deklaracija povuče, ali ona ipak nije bila povučena, jer je "Telegram" već bio složen i u rotaciji itd. "i da je netko rekao - netko neidentificiran - da je uostalom "Telegram" list za intelektualce i da ide u svega 6-7 hiljada primjeraka, da to nije toliko važno a da je iz ostalih redakcija povučeno itd.". ¹⁴⁸ Prema sjećanju M. Tripala do objavljivanja Deklaracije došlo je "sporazumom" Duje Katića, člana Izvršnog komiteta, i Branka Bošnjaka, glavnog urednika Telegrama, zbog visokih tiskarskih troškova koji bi nastali nakon povlačenja već tiskanog broja lista.¹⁴⁹ Kao što je vidljivo, Frangeš je vrlo malo sudjelovao u izradi Deklaracije, a zbog silnih obveza nije sudjelovao u nizu sastanaka vezanih za naznačenu problematiku, a ni na sastanku u CK SKH nije zbog odlaska u Trst, gdje je držao predavanje u Slovenskom klubu, bio do kraja. "Ni danas ne znam tko je pisao, tko je sastavljao itd. /...../ To je bila jedna situacija koja je nama bi-

¹⁴³ Stenografski zapisnik ....., isto.

¹⁴⁴ Isto, 64.

¹⁴⁵ Isto, 64.-65.

¹⁴⁶ Isto, 65.

¹⁴⁷ Isto, 67.

¹⁴⁸ Isto, 68.

¹⁴⁹ M. Tripalo, nav. dj., isto.

la potpuno nepredvidiva. Tada sam počeo /...../ kao jedan od potpisnika deklaracije /...../, - ako hoćete višestruki, ali ne tvorac, donosilac i organizator, nego učesnik u toj deklaraciji, u njezinom lansiranju, u društvenom radanju, ne stvaranju - da gasim tu vatru koja se već raspaljivala. Tu moram reći da sam se spontano uključio u kolektiv koji je nekako bio odgovoran oko MH za tehničku stranu i donošenje deklaracije i tu sam se svaki dan konzultirao sa drugovima, nastojao sam da na neki način događaje zaustavimo i da toj deklaraciji damo manje negativno značenje nego li je počela dobiti ili da damo ono značenje koje se željelo da ima a nažalost nije postignuto. U tom angažiranju imam osjećaj da sam malo krivo indentificiran kao jedan od nekakvih nazovi krivaca, a moja prisutnost, angažirana prisutnost bila je na toj liniji”.¹⁵⁰ Nekoliko dana nakon izlaska Deklaracije, odnosno nakon povratka s puta, Frangeš se vrlo jako politički angažirao, te je sastavio odnosno redigirao tekst izjave, i na sastanku kod Katića zajedno s Pavletićem, Šiblom i ostalima iz komiteta, donijeli su odluku da se izjava o Deklaraciji ne daje u dnevni tisak, nego da se objavi u stručnom listu. Prema mišljenju Frangeša “ona je diskretno objavljena odigrala pozitivnu ulogu”¹⁵¹, iako su postojala i suprotna mišljenja. Frangeš žali što se nije mogao angažirati da dode do povlačenja, odnosno neobjavlivanja Deklaracije. “Ja bih skočio sam u rotaciju da sam znao što će biti”.¹⁵² Frangeš je rekao da on, kao i nitko od prisutnih “nije slutio, da je sam tekst nabijen potencijalnim nekakvim negativnim interpretacijama koje će dovesti do katastrofalnih posljedica od kojih se možemo i moramo ograditi, ali u isto vrijeme ne od svih i ne naravno od onog što je u toj deklaraciji objektivno. /...../ U ovim raspravama ja sam čuo o nekoj svojoj vrhunskoj odgovornosti. Ja naravno ne mislim nijekati svoju odgovornost, ali sam pokušao prikazati koliko je čitava stvar izmakla iz moje osobne moći zbog fizičkog neprisustva u mnogim fazama zbivanja. /...../ Ja bih rekao da sam kao i svi njezini potpisnici najosjetljiviji na ono što se govori o bratstvu i jedinstvu kao da bi deklaracija na to udarala ili htjela barem svijesno udarati”.¹⁵³ Frangeš je spomenuo nekoliko činjenica, koje su bile u suprotnosti s onima za koje su ga teretili da je u neku ruku tvorac Deklaracije, nacionalista, šovinista i rušitelj bratstva i jedinstva, On je “u jugoslavistiku startao preko srpskog kulturnog društva “Prosveta” objavivši niz tekstova od srpskih pisaca”,¹⁵⁴ a više godina bio je predavač na III stupnju na beogradskom Filološkom fakultetu itd. Njegovo je mišljenje “da se odnosi između Srba i Hrvata u Hrvatskoj u zadnje vrijeme ne razvijaju povoljno i nekako mi se čini da umjesto da radimo na približavanju mi se izoliramo”.¹⁵⁵ Posljedice koje su nastale “skandalom” oko Deklaracije imaju prema mišljenju Frangeša daleke refleksije i na društvenom i na stručnom planu. Njega naročito zabrinjava, a želi da ova OO SK čuje, “što smo mi sada dovedeni u situaciju - ja neću reći čijom krivicom ili zaslugom - da ne možemo stupiti u javnu raspravu o ovim pitanjima. Javiti se danas kao potpisnik deklaracije nekim člankom značilo bi pred očima javnosti koja je još uvijek uzbuđena furtimaški braniti ono što je u deklaraciji politički loše”.¹⁵⁶ O svojem opravdanju Frangeš je rekao: “ja ga moram barem predložiti u tome da kome je god data ta

¹⁵⁰ Stenografski zapisnik....., 68.-70.

¹⁵¹ Isto, 71.

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Isto, 71.-72.

¹⁵⁴ Isto, 72.

¹⁵⁵ Isto, 73.

¹⁵⁶ Isto.

deklaracija na potpis svaki je reagirao i rekao: ja bih imao da dodam ili izmjenim ovo ili ono, ali u ovom času to je peticija, to je prijedlog i bitno je da se o tome raspravlja a onda ćemo vidjeti kako ćemo dalje stvar voditi na dobrobit i korist naše zajednice. Jeste, to su bile naše želje, to su bile naše misli, tako smo mi tu deklaraciju potpisali i tako vjerujem da je davana u javnost. /...../ Zbog toga što se dogodilo mi se nalazimo u ovoj situaciji i mi večeras pored ostalog raspravljamo o našoj odgovornosti za donošenje te deklaracije.”¹⁵⁷ Završavajući ovu svoju “ispovijed” Frangeš je želio prisutnima reći dvije stvari. Prvo, da je “uvjeren da imamo dosta zrelih snaga i u sebi i oko sebe da ovu tešku situaciju prevladamo”, i drugo da misli “da je dužnost ove partijske organizacije ne kao pravne osobe nego i članstva, da se maksimalno angažira na liječnju posljedica reakcije, a to prije svega znači na vraćanje prava diskutanta i objašnjivača onima koji su deklaraciju zamislili i napisali. Dakle, da se stvori klima, da nam se omogući da progovorimo trezveno, mirno, staloženo o tom pitanju i da se što prije uspostave mostovi između, reći ću, nas koji smo deklaraciju potpisali i onih koje je ta deklaracija pogodila bilo da se radi o njihovom nacionalnom osjećanju bilo da se radi o njihovom znanstvenom osvjeđenju. Ja sam uvjeren da jedni i drugi imamo argumentata da pružimo dovoljno pravog povjerenja svima onima, prije svega srpskom narodu, da se nikako nije radilo o tome da se naruše osnovne tekovine našeg socijalističkog poretka a ponajmanje bratstvo i jedinstvo”.¹⁵⁸ Frangeš je predložio skupu zaključak “da se maksimalno angažiramo kao fakultet koji je dao toliko potpisnika na tome da budemo aktivni u suzbijanju političkih štetnih posljedica ove deklaracije”.¹⁵⁹ Pero Pirker je u vezi izlaganja Frangeša i njegove napomene da neki članovi CK nisu došli na sastanak kad se stvarala Deklaracija dao objašnjenje, da je Mirko Božić bio bolestan, a i dnevni red poziva za sastanak “je bio tako formuliran da se iz njega nije moglo zaključiti da se radi o nekakvoj deklaraciji, a da izvjesna raspravljanja o književnom jeziku bila su kroz čitav niz vremena na dnevnom redu i da nije uopće smatrao da je to nešto izvanredno, nešto drugo od onog što se inače normalno radi”.¹⁶⁰ Kao što se vidi u svom izlaganju Frangeš nije nikoga apostrofirao ili optuživao za donošenje ili potpisivanje Deklaracije.

U nastavku diskusije u vezi s izlaganjem Frangeša, za riječ se javio Lasić, naglasivši da je prof. Frangeš pokazao skromnost koja u ovom trenutku nije na mjestu. “Ima nešto od naučnog rada preko pedagoške djelatnosti do aktivnosti političke i društvene u tom životu što se zove motiv suradnje, u životu koji počiva na jednoj toleranciji, na želji da se bace mostovi preko obala koje su suprotne, koje se ne sastaju tako lako”.¹⁶¹ Što se tiče pedagoške i stručne djelatnosti Frangeš je ne samo ime hrvatske, nego i ime jugoslavenske javnosti, to je ime koje je poznato po svojoj djelatnosti i u Bosni i Hercegovini, a naročito u Srbiji, ali najviše je “poznat u smislu tolerancije na ovom fakultetu”, istakao je Lasić, dodavši, da se za njega može sto posto garantirati “da tu nacionalizma, šovinizma ili primjesa za neku netrpeljivost uopće nema.”¹⁶² Što se tiče potpisivanja Deklaracije, Lasić je rekao: “Prof. Frangeš niti jednom od nas na katedri za hrvatsku književnost nije ni jednim gestom sugerirao da bismo mi Deklaraciju trebali

¹⁵⁷ Isto, 75.-76.

¹⁵⁸ Isto, 75.-77.

¹⁵⁹ Isto, 78.

¹⁶⁰ Isto, 79.

¹⁶¹ Isto, 80.

¹⁶² Isto, 82.

potpisati. Molim ostale članove katedre da to kažu”.¹⁶³ Ja sam, rekao je Lasić prisustvovao sastanku “gdje se donosila izjava predstavnika potpisnika deklaracije i mogu da kažem da uz prof. Gamulina i Vranickog najodlučniju ulogu odigrao je prof. Frangeš u sagledavanju jedne političke dimenzije”.¹⁶⁴ Kad bi se u ovom trenutku dogodilo da prof. Frangeš “ne bude u ovoj organizaciji ja vjerujem da bismo mi učinili nepopravljiv čin. Ako njemu ikakva pomoć u ovom trenutku treba, onda mu treba pomoć ove organizacije i on treba da u njoj ostane. On treba da bude kažnjen, ja sam za strogu kaznu, ali treba da ovdje ostane. Ja ću glasati za to da prof. Frangeš ostane u našoj organizaciji jer je to prilika da se jedan život još bolje, još snažnije usmjeri u onom smislu u kojem je orijentiran i u kojem se razvija”¹⁶⁵, naglasio je Lasić. U obranu Frangešova habitusa i digniteta javio se za riječ i Predrag Matvejević,¹⁶⁶ rekavši: “Prije nekoliko dana radilo se o izboru lektora srpsko-hrvatskog jezika za Francusku. Poznato mi je da je to jedna delikatna stvar jer se radi o ljudima koji će nas zastupati u stranoj zemlji. Mislim da izbor Petrovića i Supina upravo govori u prilog ovome što je do sada bilo rečeno za prof. Frangeša, jer prvi je Srbin a drugi Jugoslaven jevrejskog porijekla”.¹⁶⁷ Miroslav Vaupotić¹⁶⁸ najavio je da će govoriti o svojoj osobnoj krivnji, o onom kako vidi neke stvari oko nastanka Deklaracije, i kako vidi danas kao građanin ove zemlje. Prije elaboracije naznačenih tema, Vaupotić se složio sa svim što su rekli Lasić i Matvejević, naglasivši da o prof. Jonkeu, Brandtu i Frangešu može reći sve najbolje i najljepše. Sa svima njima dosta je surađivao, a pogotovo s Brandtom u NO MH i kao urednik “Kola”. Vaupotić se složio sa stavovima Frangeša, a također je rekao da misli “da je krivo izbacivanje pojedinaca u orbitu nego želim da zajednički možda tražimo nijansiranu krivnju. Naime, ja lično mislim da izbacivanje prof. Brandta, potpredsjednika MH, zatim prof. Frangeša kao šefa katedre i prof. Jonkea jednog od glavnih sudionika ovog cijelog toka od Novosadskog dogovora do danas, sigurno je radi hijerarhijskog položaja koji je viši ili manji i zbog toga su ta imena više istaknuta”.¹⁶⁹ O plejadi osoba koje su bile vezane uz Deklaraciju Vaupotić kaže: “Mislim da ima niz ljudi i eksperata i članova UO MH, uprave Društva književnika Hrvatske koji su u ovoj situaciji imali onu određenu zanesenost, naivnost, političku nebudnost, političku dobornamjernost i stvarno istinski željeli da se nekakvi mostovi koje stalno gradimo - a koje neke sile razgrađuju, možda ima nešto i u nama što razgrađuje, ali ne mislim da je tako - uspostave. Dakle, želim da time kažem da sudjelujem u toj općoj krivnji i ne želim se izuzeti”.¹⁷⁰ Vaupotić je rekao da je većini sastanaka prisustvovao a imao je i nekoliko intervencija, kao na skupu esperata /28. veljače/ o pitanjima, koja su govorila o položaju Hrvata, Sremaca i Bunjevaca u Vojvodini. Kao i Pupačić, i Vaupotić je imao niz kritika na račun “Vjesnika” kao antihrvatskog glasila, u kojem je radio, prvo kao suradnik a kasnije kao pomoćni urednik. O spoznajama iz tih vremena on kaže: /...../ “žao mi je da smo svi bili naivni kao neka djeca jer smo vjerovali da u općoj kli-

¹⁶³ Isto, 84.

¹⁶⁴ Isto.

¹⁶⁵ Isto, 85.

¹⁶⁶ Predrag Matvejević, Odsjek za romanistiku.

¹⁶⁷ Stenografski zapisnik ....., isto.

¹⁶⁸ Miroslav Vaupotić, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

¹⁶⁹ Stenografski zapisnik ....., 87.

¹⁷⁰ Isto, 87.-88.

mi demokratizma, nakon divnih govora druga Veljka Vlahovića i Dobrivoja Radosavljevića, zauzeo je "Vjesnik" drugo stanovište. Taj "Vjesnik" koji je pokazao toliko neprijateljskog stava u godinama od 1949. pa do 1959. i 1963. prema hrvatskoj književnosti i hrvatskoj kulturi. Vjerovali smo da se "Vjesnik" u ovoj demokratizaciji opametio i da nema u "Vjesniku" nekih ljudi koji imaju, ja bih rekao, skrivenih premisa i stavova. Ja ću reći da su za to krivi urednici kulturne rubrike, a ja sam to rekao javno na jednom predavanju u Narodnom sveučilištu na Književnom petku i to sam napisao u članku u "Telegramu". Prema tome ništa ne izmišljam nego ponavljam ponovno što sam već rekao, a to je da su Zlatko Munk, Vlado Stapar, Đorđe Zelmanović i Božo Milačić takvi krivci koji su stvorili lošu klimu, krivci izvjesnog stanja i situacije u hrvatskoj književnosti i hrvatskoj kulturi. Ne samo možda oni, oni su bili možda na tom malom sektoru kulturne rubrike gdje sam imao svojih kontakata".¹⁷¹ O svojoj političkoj krivnji odnosno političkoj nebudnosti, kao član partijske organizacije kaže: "Nitko nije vjerovao da se naše dobronamjerne želje mogu pretvoriti u tako nešto. Nakon svih zbivanja potpisao sam jučerašnju izjavu Društva književnika i jučerašnju izjavu partijske organizacije ovog fakulteta, prema tome da snosim sve te konzekvence i da uviđam štetnost tog našeg akta".¹⁷² U nastavku svoje "samokritike" Vaupotić je rekao: "ne znam, da li sam opet možda politički naivan ili ne znam što, zašto trebaju ove reakcije. Ja nikako ne mogu da razumijem neke reakcije, one prve diskusije u Saboru a naročito današnje koje me zaprepaštavaju i ja lično to smatram takvim jednim psihičkim pritiskom na sve nas ovdje i to mi je sve nerazumljivo da se nas optužuje za šovinizam. Ja sam u srpskoj literaturi napisao pedesetak članaka i studija od Njegoša do Andrića, Čosića itd., pisao sam u vojvodanskom listu itd. Ja sam rođen u republici Srbiji, imam legitimaciju gdje piše da sam iz Srbije, iako sam porijeklom Slovenac. /...../ Uza sve ovo prihvatio sam u ovakvoj neurotičnoj atmosferi - ako to koga zanima - da budem urednik u Leksikonu Matice srpske za hrvatsku književnost XX vijeka koja će se štampati na ekavici".¹⁷³

Gamulin je kao i S. Petrović iskazao svoju bojazan i brigu za sudbinu ljudi ne samo s fakulteta, koji su potpisali Deklaraciju, s obzirom da diskusija apostrofira te pojedince. Gamulin kao i Flaker misli da "ako treba krivac, naći će se, ako treba nekog tko će biti jagnje, ja se javljam u prvom redu".¹⁷⁴ Na samom početku svoje "samokritike" Gamulin je "pokušao olakšati situaciju onima koji su me napadali /koji su bili napadani/".¹⁷⁵ Iako su njegovi odnosi, nespornosti i određeni animozitet s Frangešom već poznati na fakultetu, rekao je da se Frangeš "angažirao stvarno do kraja i uključio se u stvar sa nevjerovatnim smislom za moderiranje. To je bilo onda kad se pisala izjava. Tu sam vidio druga Frangeša kako smjelo napada sve stavove koji su mogli da otežaju stvar".¹⁷⁶ Što se tiče Jonkea, Gamulin se sjeća da je on na sjednicama zastupao stajalište da se rječnik /ne/ zove srpsko-hrvatski, odnosno hrvatsko-srpski. Kada je Deklaracija bila pročitana, sjeća se Gamulin, "drug Brandt bio je onaj koji je diskutirao i zastupao stanovište da deklaracija ne smije oštetiti osjećaje srpskog naroda u Hrvatskoj i da ne smije prisiliti srpski narod na ijekavštinu. /...../ čini mi se da je drug Brandt bio

171 Isto, 88.-89.

172 Isto, 89.

173 Isto, 89.-90.

174 Isto, 91

175 Isto.

176 Isto.

onaj koji je stilizirao vanredno pismo, koje je primjer pažnje i bratske težnje da se ne povrede bilo kakvi odnosi sa Maticom srpskom.”¹⁷⁷ Gamulin nije govorio o svojoj krivnji, iako je bio prisutan na plenumu Društva književnika i imao određene primjedbe na tekst Deklaracije jer je držao da je kriv i da zalužuje kaznu kao i ostale njegove kolege koje su imale doticaja s nastankom i potpisivanjem tog dokumenta. On je fragmentarno pročitao službeni tekst, prihvaćeno izvješće Upravnog odbora MH u prosincu 1966. za sjednicu Glavnog odbora, a tekst je redigirao Brandt. “Radi se o određenju vlastitog položaja u određenom prostoru i u određenom historijskom času, drugim riječima o retrospektivnom i suvremenom konstituiranju narodnog bića. To određene ne smije sadržavati nikakve oznake i tendencije etničke isključivosti naprama ostalim etničkim cjelinama koje žive u ovom prostoru, u prvom redu prema bratskom srpskom narodu. Jednako tako to određenje kulturne sfere hrvatskog naroda ne smije biti obilježeno isključivošću prema kulturnim sferama drugih naroda u Jugoslaviji kao i u svijetu”.¹⁷⁸ O zadatku MH prema kulturnoj baštini u naznačenom dokumentu stoji: “Pri definiranju odnosa prema kulturnoj baštini MH je prilazila i prilaziti će historijskim vrijednostima sa što egzaktnijim sredstvima suvremene nauke. Birajući obljetnice koje je trebalo u našoj sredini obilježiti. /...../ Prihvaćajući kao normalno da se poštuju i slave samo izuzetne vrijednosti kulturne historije, čini nam se da od tih proslava ne treba zazirati. Dapače, upravo iz toga je vidljivo kako zanemarivanje i potiskivanje nacionalnog osjećanja stvara nacionalizam. Nacionalizam naravno može nastati i hipertrofijom nacionalnih osjećanja, njihovim umjetnim razvijanjem i pothranjivanjem. Ali ako progresivne snage to osjećanje budu ignorirale ono će se razvijati u neprirodnom, ideologiziranom obliku, u nacionalizam”.¹⁷⁹ U nastavku svog izlaganja, ali ni u kojem slučaju “samokritike”, Gamulin je govorio o tezama za sastanak s predstavnicima CK SKH, a koje je također revidirao Brandt. Te teze, odnosno taj sastanak trebao je biti za naredno razdoblje povelja MH. “Sumirajući te pojedinačne i konkretne stavove kao i oznake naše djelatnosti na spomenutim područjima možemo reći da se taj stav može označiti nastojanjem oko smirivanja nacionalnog osjećanja. To smirivanje je neefikasnija, čak rekli bismo, jedina ispravna metoda za suzbijanje nacionalizma. Suzbijanje nacionalizma nije, naravno, isto što i suzbijanje nacionalnog osjećanja, ali očigledno je da se ono što nazivamo smirivanjem nacionalnog osjećanja ne može ostvariti njegovim suzbijanjem, jer je još uvijek ono realnost našeg historijskog časa. Treba čak očekivati izravnim suzbijanjem ta osjećanja samo pojačala i čak prešla u nacionalistička osjećanja. Kako u Hrvatskoj živi znatan broj pripadnika bratskog srpskog naroda, kao i ostalih naroda, položaj je u nas nešto složeniji. I jasno je da se ovim problemima mora posvetiti posebna pažnja. /...../ a jezično jedinstvo sa brojnim srpskim narodom stvara situacije od posebnog značaja. Ta činjenica potvrđuje stanovište da je zajednički život sa bratskim srpskim narodom, zatim muslimanima i ostalim etničkim grupama *condicio sine qua non* života i opstanka što potvrđuje i cijela naša historija, narodno oslobodilačka borba, uspjesi u izgradnji socijalizma itd. Borba za taj zajednički život u privrednom i kulturnom stvaranju mora biti osnova rada i Matice hrvatske i svih ostalih kulturnih organizacija. Svako izdvajanje bilo bi neugodno i imalo bi neželjene psihološke i političke posljedice. Pri tome treba paziti da se ne forsira nacionalna oznaka i kvalifikativi nekim ostentativnim naglašavanjem, što bi moglo nekog uvrijediti. Ali, jednako tako ne bi smjelo nikog odbijati i stvarati mu nelagodu što dje-

¹⁷⁷ Isto, 92.

¹⁷⁸ Isto, 93.

¹⁷⁹ Isto, 93.-94.

luje i živi u okviru kulture jednog bratskog naroda”¹⁸⁰ Završavajući svoje izlaganje Gamulin je naglasio da je “drug Brandt ove stavove zastupao i provodio, ja lično ne mogu glasati za nikakvu težu kaznu koja bi bila teža nego što je moja, drugim riječima, nego što je svih onih koji su deklaraciju potpisali i glasali za nju”.¹⁸¹ Gamulin je na početku ušao u bit problema. Kako je vidljivo iz njegova izlaganja, nije uopće želio govoriti o svojoj krivnji, nego je ona inkorporirana u krivnju ostalih. On je ukazao na uzroke nastanka dekaracije, na sve ono što se godinama nagomilalo u hrvatsko-srpskim odnosima, o nepoštivanju svega onoga što je navedeno u zadacima Matice hrvatske. Slijedom tih uzroka nije bilo nimalo čudno što je nastala Deklaracija, oko koje se digla tolika “društveno-politička” galama, zbog koje je morao intervenirati čak i CK SKH i Sabor, a da se ne govori o svih nižim forumima, do raznih sindikalnih organizacija tvornica itd. Gamulin je otvoreno rekao da treba otkloniti uzroke, da treba poštivati prava svake etničke skupine, ali ta etnička skupina mora poštivati prava i običaje domicilnog naroda. Ne samo jezični nego i ostali problemi, gospodarski, ekonomski, prosvjetni, itd., pogotovo kad se ticalo Hrvatske i Hrvata, stavljeni su u drugi plan odnosno nikada nisu rješavani. Zar je moguće da je jedan amandman, predstavka, traženje, apel, molba jednog naroda, jedne Republike, u ovom slučaju prava na vlastiti jezik, hrvatski jezik, pred Ustavnom komisijom, koja bi ih ionako odbacila, mogla toliko pokrenuti politički odnosno represivni aparat čitave Jugoslavije protiv grupice hrvatskih “deklaracijaša”.

Nakon izlaganja Gamulina za riječ se javio P. Pirker, rekavši; “imam izvjestan utisak kao da mi ovdje raspravljamo i trebamo braniti ljude od optužbi za koje ih nitko ne optužuje. Ali istina je /...../ velika odgovornost leži na pristupu ove partijske organizacije. Ja moram reći da je poznato u našoj Partiji da su mnogi ljudi bili politički odgovorni za pojedine čine a da im za to nikad nitko nije njihovu revolucionarnu prošlost anulirao. Bez obzira što cijenim sve porive koji doprinose da se o tim ličnostima danas tako raspravlja, smatram da barem što se tiče ove organizacije i ovdje prisutnih ljudi ne bi trebalo te ličnosti braniti od takvih optužbi, jer takvih optužbi nema. Ni Savez komunista niti bilo tko drugi nije insinuirao takve optužbe, ali da se ovdje radi o političkoj odgovornosti to je neosporno. I ja vas zato molim da imate taj pristup na umu /...../. Jer, dovesti do toga da preko toga više nema političke odgovornosti, niti političkih konzekvenci koje može organizacija dati za jedan momenat njihove političke odgovornosti - a ne za politički život, društvenu i javnu djelatnost - da li to ne bi stavilo nove i teže reperkusije i na ovu partijsku organizaciju? Ovdje je bilo mnogo puta govora o javnosti, kako javnost reagira. Drugovi, to je spontano reagiranje bez obzira na to što mnogi refleksi tog reagiranja nisu nam uvijek najpoželjniji, ali sasvim sigurno da stav koji bi mogao proizaći kao obrana od nečeg u njihovoj vlastitoj organizaciji - ovdje mislim na Savez komunista - ne bi bio doprinos tome da se stvar uistinu raščisti u onim dimenzijama u kojima treba, nego da bi to moglo imati posljedice i jedan refleks u javnosti koji, po mojem dubokom uvjerenju, ne bio poželjan. Ja ovim ne tražim žrtve, ali politička odgovornost ljudi koji ovdje sjede - ne govorim o nijansama te odgovornosti - postoji. Želim reći da ako se nas sa strane smatra potrebnim ubjeđivati u to kako to nisu šovinisti itd. da to nije potrebno činiti za niz ljudi o kojima se najviše priča i molim vas da vidite svu delikatnost u kojoj se nalazite”.¹⁸² Na riječi P. Pirkerera nadovezao se Franjo Grčević¹⁸³ rekavši: “moram reći da ovo što je drug Ga-

¹⁸⁰ Isto, 94.-95.

¹⁸¹ Isto, 95.-96.

¹⁸² Isto, 96.-97.

¹⁸³ Franjo Grčević, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

mulin pročitao, mada sam znao profesora Brandta, predstavlja jedan dokumenat za našu odluku". I sam nezadovoljan reakcijama, kako političkim tako i javnim, on je rekao: "Ja se apsolutno slažem da ne možemo ići kontra jedne atmosfere. Moramo si postaviti pitanje kao odgovorni ljudi odnosno moramo biti svjesni da uvijek svojim djelom života sudjelujemo u historiji, pa možemo postaviti ovo pitanje: gdje je dokumenat da je reakcija javnosti ispravna. Bilo je situacija gdje reakcije nisu ispravne i dovede do neispravnih rješenja. /...../ poslije ovih dosta dramatičnih istupanja u pogledu odaziva javnosti ja nisam ni za kakve žrtve koje bi predstavljale određeni broj. Ja sam za graduaciju. Od nas se otprilike traži to da najistaknutije ljude postavimo kao žrtve. Ja sam protiv toga pod cijenu vraćanja partijske knjižice ovoga časa".¹⁸⁴ Na to su reagirali Pirker i Josipović rekavši da se "ne radi o tome", odnosno da "to nitko ne traži, to trebamo objasniti". Da bi ova partijska organizacija utvrdila pojedinačnu političku odgovornost svakog člana, Milan Moguš¹⁸⁵ drži svojom dužnošću da kaže sve ono što zna u vezi s tim. Svoju "samokritiku" odnosno "ispovijest" započeo je obrazloženjem da nikakova pismenog poziva za sastanak eksperata u MH, na kojem je trebalo razgovarati o aktualnim jezičnim problemima, nije dobio. O tome je doznao odnosno usmeni poziv dobio od Jonkea, a također nije vidio razloga da taj poziv odbije, jer mu je to struka. Na sastanku što ga je vodio predsjednik MH J. Ravlić prvo je uzeo riječ prof. Brandt, koji je kao povjesničar i komunist govorio o "marksističkom pristupu problemu nacija navodeći attribute a između ostalog spomenuo je jezik. Htio je čuti što književnici i lingvisti misle o tome. Nakon njegovog izlaganja govorili su i prof. Jonke, Brozović, Šegedin, Vjekoslav Kaleb, kolega Babić itd."¹⁸⁶ Prema njegovu mišljenju u tim izlaganjima moglo se izdvojiti dvije ideje: prof. Jonkea koji je "pledirao je za to da se Ustavnoj komisiji pošalje amandman za preciziranje četiri književna jezika", i "lingvističko osvjetljavanje pojma jezika i pojma književnog jezika".¹⁸⁷ Što se tiče lingvističkog pristupa o kojem su govorili Jonke i Flaker, on mu nije bio stran, a o ostalome, "kad je deklaracija pisana, (niti) tko ju je pisao i uopće što se dalje radilo" nije mogao ništa reći jer je "u dva navrata izbivao iz zgrade Matice". Čuo je da je održano nekoliko sastanaka u MH "gdje se o deklaraciji govorilo i raspravljalo, gdje se i glasalo o njoj, ali ni na jednom od tih sastanaka ja nisam bio".¹⁸⁸ Deklaraciju je, kaže Moguš, prvi put vidio 13. ožujka kad je stigla na katedru. Članovima koji rade na katedri rekao je da "deklaraciju pročitaju i ako se slažu da je potpišu".¹⁸⁹ Kao voditelj na nikoga nije vršio nikakvu prisilu da je potpiše. Stavljanje svoga potpisa na Deklaraciju, a koju je potpisao na katedri, obrazlaže lingvističkim stajalištem. Za njega je hrvatsko-srpski jezik sasvim određeni lingvistički fenomen, jedinstven i kompleksan i kao takva ga on proučava, a svoja gledišta o tom fenomenu, donijeli su "ne baš brojni ali ipak moji radovi", u tom njegovom stavu i gledanju nije bilo "nikakvih natruha nekog nacionalizma i slično".¹⁹⁰ U vezi krivog naziva katedre, (katedra za povijest hrvatsko-srpskog jezika) iz kojeg je izbačen drugi dio - "srpski" - i nije stavljen u Deklaraciju on kaže: "Zato me malo i začudilo što sam u novinama pročitao da je između ostalog pot-

¹⁸⁴ Stenografski zapisnik ....., 98.

¹⁸⁵ Milan Moguš, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

¹⁸⁶ Stenografski zapisnik ....., 99.

¹⁸⁷ Isto, 100.

¹⁸⁸ Isto.

¹⁸⁹ Isto.

¹⁹⁰ Isto, 101.

pisana katedra za povijest hrvatskog jezika. To je možda detalj, ali da se i to vidi jer znam da sam stavio pravo ime katedre za povijest hrvatsko-srpskog jezika. Ne znam kako je došlo do toga....¹⁹¹ Zbog vrlo dugog iznašanja svoje "obrane" svakog od sudionika ili potpisnika Deklaracije, Šimleša je napomenuo da taj sastanak neće biti gotov do jutra, a već u rano jutro zakazane su sjednice Fakultetskog savjeta (8 sati) i Fakultetskog vijeća (9 sati), te je predložio da se izabere jedna komisija od 4-5 članova, koja bi razgovarala sa "zainteresiranim ili optuženim drugovima" te o tim razgovorima izvijestila organizaciju na sljedećem sastanku. Prelog i Vranicki predložili su da umjesto komisije tu ulogu preuzme sekretarijat, koji ne izriče "nikakve disciplinske mjere nego na osnovu diskusije predlaže mjere".¹⁹² Matvejević se nije složio s tom idejom, rekavši da su u sekretarijatu većinom mladi ljudi, bez potrebnog partijskog staža, a Lasić je predložio komisiju u kojoj bi se nalazili: Veljko Cvjetičanin, Zdravko Malić, Ivan Kampuš¹⁹³ i Vera Horvat. Pejović je predložio Preloga, koji je odmah replicirao rekavši da u komisiju ne bi htio ući jer je član Gradskog komiteta i "da se ne kaže da provodim direktive koje mi se daju".¹⁹⁴ Cvjetičaninu je također molio da ga se izostavi iz komisije, na što je Lasić rekao da inzistira da Cvjetičanin ostane u njoj zbog svoje "maksimalne objektivnosti i smirenosti u ovoj situaciji". Pupačić je predložio da u komisiju uđe i S. Petrović. Lovrenčić je postavio pitanje da li iz dosadašnje diskusije komisija ima dovoljno elemenata za prosudbu odnosno "do sada govorili su u prvom redu oni koji su deklaraciju potpisali, međutim, malo se čulo glasova onih koji nisu bili direktno u to uključeni, što oni misle o tome".¹⁹⁵ Budući da svi još nisu dali svoje "iskaze" o pitanju Deklaracije, za riječ se javio Nikola Miličević,¹⁹⁶ koji je svoje obrazloženje pročitao. "Nisam sudjelovao kod sastavljanja niti redigiranja deklaracije. Saznao sam za nju prvi puta kad je donesena na potpis. Pročitavši je nisam bio zadovoljan sa svakom formulacijom, a isto tako nisam vidio ništa što bi moglo povrediti nečija prava i osjećanja i što bi moglo izazvati takva reagiranja javnosti. /...../ Potpisao sam deklaraciju na fakultetu i kao što je rekao Lasić, prof. Frangeš nije ni slova rekao da bi trebalo potpisati ili ne bi trebalo. Deklaraciju sam pročitao i kad sam shvatio da iz toga teksta ne bi moglo proizaći zlo ja sam potpisao. Vidio sam da su formulacije neprecizne i da bi trebalo neke stvari objasniti. Na primjer, kad se kaže da svaki narod treba svoj književni jezik nisam mislio da treba isključiti srpsko-hrvatski jezik itd. /...../ Bio sam na plenumu Društva književnika gdje sam kao i ostali dignuo ruku. Ja sam član uprave Društva književnika i bila je apostrofirana ta uprava, ali moram reći da uprava nije bila sazvana niti je posebno prije plenuma uprava o tome raspravljala. Plenum su sazvali predsjednik i tajnik na svoju ruku, a uprava nije bila sazvana i ja što se toga tiče ne snosim odgovornost",¹⁹⁷ naglasio je Miličević. Šicl je zbunjen situacijom koja je nastala nakon objavljivanja deklaracije, jer su bile sasvim suprotne pobude kad je stavio svoj potpis, odnosno deklaraciju je potpisao jer je vjerovao da se radi o naučnom filološkom problemu i da je to doprinos rješenju nekih još neriješenih problema iz problematike hrvatsko-srpskog jezika. Sastancima (28. veljače i 3. ožujka) nije pri-

¹⁹¹ Isto, 102.

¹⁹² Isto, 103.

¹⁹³ Ivan Kampuš, Odsjek za povijest.

¹⁹⁴ Stenografski zapisnik ....., 104.

¹⁹⁵ Isto, 105.

¹⁹⁶ Nikola Miličević, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

¹⁹⁷ Stenografski zapisnik ....., 106.-108.

sustvovao, a telefonski je pozvan na sastanak 9. ožujka, na koji je došao nepripremljen i na "kojem se raspravljalo o peticiji, o jednom amandmanu na naš Ustav". Sastanak je zbog obiteljskih problema napustio ranije te je "prvi puta dobio tu deklaraciju na potpis kad smo je dobili iz MH kao katedra i Institut za književnost i ljudi koji rade na katedri".¹⁹⁸ Time ne odriče svoju odgovornost, ali zbog brzine koja se tražila s obzirom da je rok predaje amandmana Komisiji bio 15. ožujka, nije dovoljno razmišljao o sadržaju naznačene Deklaracije. Stoga izjavljuje "smatram svojom velikom pogreškom što nisam pomišljao na te moguće političke posljedice takve akcije i što rješenje toga nisam sagledao i u političkim koordinatama. /...../ zapravo čitava ta deklaracija počevši od samog svog naziva, svoje forme, svog oblika kao i nejasnoća u tekstu nije mogla predstavljati rješenje problema kako sam ja zamišljao i da predstavlja jedan loš potez. Tim više osjećam svoju odgovornost i žalim zbog svoje političke neodgovornosti. Sagledavši sve štetnosti ovakovog postupka ja također odbijam tu deklaraciju u ovom obliku ostajući dakako pri tome da postoje problemi koje treba riješiti ali koje treba rješavati na jedan konstruktivan način /...../ na način koji jedino može omogućiti da se problemi zaista riješe na zadovoljstvo svih nas, svih nas članova socijalističke zajednice".¹⁹⁹ Ne želeći da se ovaj sastanak završi bez da kaže da je i on "sukrivac" za suglasnost katedre s Deklaracijom, kao njezin šef, za riječ se javio Vojmir Vinja.²⁰⁰ "Nisam imao dovoljno odlučnosti da protiv nje reagiram". Za Deklaraciju je čuo 14. ožujka prvi put, i njegova prva reakcija bilo je pitanje "da li tamo ima da je hrvatsko-srpski jezik jedan jezik. Bilo mi je rečeno: da."²⁰¹ U kratkoj debati u Hrvatskom filološkom društvu rekao je Vinja, prevladavao je stav da se deklaracija treba što hitnije dostaviti Saveznoj skupštini, a također "nije se uzela u obzir mogućnost davanja u štampu".²⁰² Kao i ostali sudionici u Deklaraciji i on se nije složio sa pojedinim formulacijama u njoj, a sigurno se ne bi složio s formulacijom o "jedinственој основи хрватског и српског језика, јер се сада bona fide uzima pod lupu. Kao lingvistu mene ona formulacija (deklaracija) zadovoljava, ali da sam znao da je to namijenjeno štampi onda bih tražio drugu formulaciju, eksplicitnu formulaciju. Ja svoj jezik nazivam hrvatskim, a kad pišem na stranom jeziku pišem: srpsko-hrvatski i tu dajem priznanje drugu Jonkeu za dosljednu borbu za taj aksiom".²⁰³ "Ja primam svoj dio krivice /...../ u ovoj deklaraciji nema mnogo političkog nosa. To je moja krivica što nisam na tome inzistirao. Ono što je rekao drug Brandt, zaista je tu bilo eksperata i ti eksperti koji su tu deklaraciju napisali nisu imali šovinističkih pobuda, samo nažalost, oni su bili previše eksperti a manje političari. Zato što nisu imali političkog osjetila mi to moramo platiti odnosno snosi(ti) svaki svoj dio krivice"²⁰⁴ - rekao je Vinja. Vesna Velage, apsolventica, rekla je: "Učestvovala sam na nizu skupova mladih ljudi, omladinaca i studenata, od plenuma Centralnog komiteta omladine pa do našeg sastanka Sveučilišnog odbora odmah poslije deklaracije osuđujući sve nacionalističke ekcese ubrajajući tu i način, metod i vrijeme deklaracije. Sigurno je da mlada generacija, tj. studenti do sada nisu vodili računa o tim stvarima, posebno su iznenedeni i deklaracijom i tretmanom de-

¹⁹⁸ Isto, 108.

¹⁹⁹ Isto, 109.

²⁰⁰ Isto, 155. Vojmir Vinja, Odsjek za romanistiku.

²⁰¹ Isto, 110.

²⁰² Isto.

²⁰³ Isto.

²⁰⁴ Isto, 110.-111.

klaracije kao i sa svime u vezi prije deklaracije, sa stvarima prije 10 godina. Mi smo odgajani 20 godina u povjerenju i pred nas se postavlja nešto što ne možemo shvatiti. U takvom jednom kontekstu i ovakva deklaracija dobiva jednu političku dimenziju koja prelazi naučni okvir prvobitnih pokušaja. U tome je politička osuda i u tome nužno dolazi do političkih konzekvenci”.²⁰⁵ U nastavku Velage je naglasila da se studentske organizacije prema tom problemu pokušaju postaviti s naučnim pristupom ali da se taj ubrzo ugasio s obzirom da se “pristupilo nestručno kao što mislim da ni politički forumi nisu pronašli odgovarajuće instrumente i metode za rješavanje ovako osjetljivog pitanja.”²⁰⁶ Na kraju svog izlaganja Velage je kao student i komunist rekla: “obzirom da se radi o političkoj odgovornosti naših profesora, a vjerujem da dijelim mišljenje većine studenata, da su i uvijek vršeći svoj nastavno-odgojni zadatak djelovali komunistički i internacionalistički i da smo ponosni što se našim profesorima ne mogu dokazati ekcesi koji se dešavaju na drugoj strani. Ovo mišljenje je u skladu sa postojanjem pitanja partijske savjesti profesora koji se ne ograđuju od pitanja deklaracije, nego je osuduju po vremenu i metodi donošenja, njezinim neodređenim, kobnim formulacijama i reagiraju na taj nesretni način istupanja.”²⁰⁷ Zdravku Maliću²⁰⁸ neka pitanja nisu jasna te ih je zabilježio i traži na njih konkretne odgovore. Tako nije dobio odgovor na ova pitanja: “tko su bili stilizatori deklaracije”, “tko je inzistirao da se tekst deklaracije primi in toto ili nikako”, “tko je dao tekst deklaracije u štampu” i “tko je izmijenio naziv katedre za povijest”.²⁰⁹ Na upit Lovrenčića da li netko može na ta pitanja odgovoriti, javio se ponovo za riječ M. Brandt. Što se tiče stilizacije na skupu eksperata prisustvovalo je 29 stručnjaka koji su “diktirali svaki svoje i desilo se ono što je netko kazao, da se sastavilo na taj način da je svaki unosio nešto, to se onda bilježilo na papir i neka posebna stilizacija nije poslije vršena. Bilo je rečeno da bi stilizaciju trebalo napraviti 8 ljudi, ali desilo se da nije došlo samo 8 ljudi nego je došla jedna ad hoc grupa ljudi koja je izvršila formuliranje teksta na ovaj način da se rečenica po rečenica vadila iz zapisnika sa sastanka eksperata”. Nakon ovog odgovora Brandt je upitao prisutne “da li ljudi koji su pisali na papiru iz kojeg se to unosilo u tekst deklaracije treba da budu posebno eksponirani?”, odgovorivši odmah da je to prema njegovu mišljenju “besmisleno, jer oni su misli eksperata samo napisali na papir”.²¹⁰ Na sljedeće pitanje Brandt nije mogao dati odgovor, jer “kao sekretar partijskog aktiva nemam uvid u to kako su se stvari konkretno dešavale”, ali je rekao da je “bio u MH kad je Glavni odbor i partijski aktiv razmatrao o tome i tu se diskutiralo tri sata, mijenjalo, dotjerivalo i na kraju jednodušno prihvatilo. /...../ Mislim da nitko nije inzistirao da to bude primljeno bez primjedbi, a da li je bilo pojedinaca koji su na tome inzistirali - to ne znam. Međutim, sigurno da je stiglo više tekstova sa raznim ispravcima i da je bilo diskusije na raznim mjestima”.²¹¹ Na pitanje tko je dao tekst Deklaracije u tisak, Brandt je odgovorio: “Tekst je poslat u “Telegram” u srijedu navečer poslije Skupštine Društva književnika. Književnici su umnožili tekst i dali svim sudionicima skupa prije početka sastanka. Ja mislim da su drugovi koji su vodili sastanak u prostorijama Društva

²⁰⁵ Isto, 111.

²⁰⁶ Isto, 112.

²⁰⁷ Isto.

²⁰⁸ Zdravko Malić, Odsjek za slavistiku.

²⁰⁹ Stenografski zapisnik ....., 113.

²¹⁰ Isto.

²¹¹ Isto, 114.

književnika - a gdje su i prostorije "Telegrama" - dali tekst "Telegramu" i čini mi se da je bilo kolebanja da li će on izaći u prvom broju ili u sljedećem. Ali, to nije bilo kolebanje koje bi se baziralo na odluci koga datuma treba publicirati nego da li će stići u ovaj ili u slijedeći broj. Kako je došlo do toga da je tekst stigao u ovaj prvi broj "Telegrama" to je stvar koja se riješila u direktnom dodiru Društva književnika i uredništva "Telegrama".²¹² Za promjenu naziva katedre za povijest, Brandt misli da je to obična "kancelarijska pogreška, jer nisu ljudi imali tačan uvid kako se katedra zove. Isti je slučaj i sa Institutom Akademije za književnost za koji se mislilo da se tako zove, a on se zove Institut za književnost i teatrologiju".²¹³ U vezi "krivice" Brandt je izrekao svoju "samokritiku": "Ja očigledno pripadam u red ljudi koji moraju osobno snositi posljedice, ali ja bih htio da u ovom posljednjem trenutku što sam u ovoj partijskoj organizaciji pridonosim tome da uradimo ne neke stvari koje su korisne za mene ili iks ispilonu, nego koje su korisne za našu stvarnost. To smo dužni da radimo bili u Partiji ili ne bili u Partiji. Naravno teško je glasati o vlastitom isključenju iz partijske organizacije, a naročito u ovoj atmosferi u kojoj sada živimo i djelujemo. Biti isključen iz partije i štampan u novinama kao krivac za ovo što se dogodilo to znači biti svrstan u red onih za koje će se govoriti: to je zvijer koja vadi ustaški nož. /...../ Kako da sutradan ne budemo eksponirani kao oni koji su učestvovali u namjeri rušenja ovog poretka, ovog uređenja itd. Ne bojim se za egzistenciju, nego se bojim jedne nepravde koja će pasti na nas a koju nismo zaslužili uza sve političke pogreške, uza sve teške posljedice".²¹⁴ Sekretar OO izvjestio je prisutne da je "drug" Vlatko Pavletić isključen iz Gradskog komiteta i Saveza komunista Jugoslavije.

U nastavku rada partijske organizacije, V. Horvat suglasila se s prijedlogom S. Petrovića da nema smisla da "nekakva komisija" predlaže kazne, te misli "da svi skupa moramo predložiti kazne i učestvovati u odlukama, /...../ jer smo za ovu tešku situaciju u koju smo dovedeni, zapravo krivi svi"²¹⁵. Nakon te njezine izjave slijedila su negodovanja nekih članova, koji nisu prihvatili njezinu ocjenu "da smo svi krivi". U obranu svog mišljenja ona je rekla, a prije izricanje bilo kakvih kazni, potrebno je čuti individualne motivacije, koje su ih tjerale da postupe kako su postupili. O nastaloj situaciji rekla je: "Moj stav i prva reagiranja na deklaraciju bila su kritična. Moja ocjena prema deklaraciji bila je da je to jedna diletanska politička akcija. Međutim, svi događaji koji su se odvijali, a naročito ovi događaji o kojima je danas govorio Sveto Petrović, a ja dijelim njegovo mišljenje, dovode me do zaključka da smo krivi svi zajedno s političkim rukovodstvom. Posebna krivnja naših drugova je u tome što dakako prvo, nisu obavijestili svoju partijsku organizaciju o tome što se sprema i drugo, ona elementarna i najteža krivnja jeste u tome što nisu obavijestili svoje političko rukovodstvo. Samo u tome gledam njihovu krivnju osim one krivnje koju zapravo trebamo preuzeti svi na sebe".²¹⁶ Nakon toga V. Horvat zatražila je, smatrajući umjesnim, da se njezino ime povuče iz naznačene komisije.

Prema Prelogu nije jasno "u kakvoj je činjenici politička odgovornost drugova u odnosu na ocjenu kod donošenja deklaracije. Domašaj politički ove diskusije nije na istom nivou kao što je bila ocjena donošenja deklaracije". U svakoj određenoj akciji, u

²¹² Isto.

²¹³ Isto, 114.-115.

²¹⁴ Isto, 116.-117.

²¹⁵ Isto, 118.

²¹⁶ Isto, 118.-119.

svakom javnom istupanju ili aktu postoji određeni rizik i ako se išlo u jednu akciju koja nije uspjela, onda pokretači odnosno inicijatori snose za to određenu odgovornost. Prema njegovu mišljenju većinu diskusija "koje smo imali prilike da čujemo ne vodi uopće računa o političkoj ocjeni situacije, političkom položaju organizacije SK ovog fakulteta, o položaju ovog fakulteta i položaju SKH. Ne vodi računa o dimenzijama u kojima se čitava stvar kreće, o tome da to nije problem naše partijske organizacije nego i djelovanje te deklaracije postaje problem i čitave zemlje od Kosmeta do Slovenije i ne može se više stvar posmatrati iz jednog zatvorenog kruga. Čitav niz drugova radio je bona fide i mene ne treba uvjeravati da je Jonke radio bona fide. Ne vjerujem još ni sada da je netko radio namjerno. /...../ Sa dobrim intencijama može se načiniti jedan katastrofalan efekat. Efekat deklaracije je katastrofalan i suočeni s tom činjenicom ne možemo posmatrati uvijek iz našeg uskog kruga. Čitava situacija danas nije više u našem uskom krugu nego se ocjenjuje u dimenzijama koje su daleko od tog uskog kruga naše ketedre i našeg fakulteta".²¹⁷ Budući da je bilo razgovora o raspuštanju partijske organizacije nastavnika Filozofskog fakulteta Prelog je rekao: "Zašto da se raspusti, za koga da se raspusti? Znači prisiljavaš vlastitu partiju da te raspusti u jednoj situaciji gdje će se potvrditi da je to nacionalizam radi čega je raspuštaš, da nije zrela u toj situaciji i da jedna partijska organizacija u kojoj sudjeluje čitav niz ljudi i koji su potpisnici deklaracije nije bila u stanju da sagleda te posljedice nego je treba raspustiti. To znači ići u čistu političku provokaciju".²¹⁸ U vezi s iznesenim, s obzirom da sjednici prisustvuju i novinari, Milenko Popović²¹⁹ stavio je skeptičku primjedbu, "da li će oni prenijeti ovaj duh pričanja ili ćemo opet sutra pročitati u novinama da smo fašisti. Onda je to propala stvar".²²⁰ Kako je velik broj diskutanata izrazio zabrinutost pred događajima kao i pred ekstremnom reakcijom javnosti povodom Deklaracije, koja je bezrezervno tražila obračun s njezinim tvorcima i potpisnicima, njihovo krivično gonjenje sa mogućnošću do 12 godina zatvora, sudom naroda itd. postavljeno je pitanje, je li moguće na sve što se traži, biti indiferentan. Stoga kod prisutnih nije bio strah apstraktan nego stvaran jer odmjeravanje određenih sankcija prema članovima osnovne organizacije dovodi te osobe u nezavidan položaj.

Ponukan dugotrajnim izlaganjem, diskusijom, odnosno "samokritikom" prisutnih, predstavnik GK SKH Pirker smatrao je potrebnim da načini "intervenciju" na tijek dosadašnjih rasprava rekavši: "krivi su političari, kriva je štampa, atmosfera reakcije javnosti, mi smo sve to radili u dobroj vjeri i politička odgovornost svih skupa nije veća nego reakcije koje je deklaracija izazvala. Ja ni u kojem slučaju ne mislim osporavati mnoge probleme koji su prisutni u raspravi. Međutim mislim da s obzirom na stvaranje ovakvog dojma čovjek osjeća odgovornost da stavi prigovor na jednu takvu atmosferu koju može da ponese s ovog sastanka. Mora se reći da ipak te stvari nisu tačne. Nije samo stvar u efektu deklaracije, nego onako kako je prezentirana ona nosi sama u sebi defekt. /...../ ne možemo osporavati da su izvjesne stvari netačne u samoj deklaraciji i ne može se govoriti kao da je sada ova deklaracija početak borbe za ravnopravnost naroda itd.". ²²¹ Oni koji su potpisali Deklaraciju, a nisu je ni pročitali zbog kratkoće vremena, itd. snose političku odgovornost koju ne mogu izbjeći. Naravno, rekao

²¹⁷ Isto, 119.-120.

²¹⁸ Isto, 120.

²¹⁹ Milenko Popović, Odsjek za slavenske jezike i književnost.

²²⁰ Isto.

²²¹ Isto, 121-122.

je Pirker "vaša je stvar, kako ćete ocijeniti tu odgovornost, a Sveučilišni komitet i Gradski komitet imaju još druge mogućnosti da izvjesne stavove realiziraju. /...../ Ne možemo polaziti sa jednog takvog pristupa koji otežava a ne pomaže onome što svi želimo, da se popravi ono što je efekat ove deklaracije pokvario. Ponavljam ovdje, ne želim generalizirati stanovište svih ovih diskusija, ali se u mnogima od tih proteže jedna takva namjera, a ona bez obzira koliko može imati u mnogočemu i pravilne i tačne konstatacije, gledajući u cjelini daje drugačiji utisak".²²² Lovrenčić i Vice Zaninović²²³ podsjetili su na prijedlog da se izabere komisija koja bi donijela prijedlog disciplinskih mjera, odnosno prijedlog kakve bi sankcije partijska organizacija trebala izreći svojim članovima od kojih je većina onih koji su aktivno sudjelovali u izradi i donošenju Deklaracije. U nastavku iznalaženja rješenja što se tiče partijskih kazni, Miho Skljarov²²⁴ misli da "skidanje političke odgovornosti sa potpisnika deklaracije nitko ne traži i ne želi ali uz to moramo gledati ne samo na prošlost nego i na budućnost. Ako pogledamo na budućnost onda ćemo vidjeti da su ovi drugovi najjeminentniji predstavnici naše kulture i nauke. Pitam se kako će drug Jonke djelovati u budućnosti, kako će ga drugovi iz Srbije primiti kad mi njega isključimo iz Partije. Znamo da je pitanje rječnika najvažnije pitanje kulture i da se postavlja kao nešto najaktuelnije, kao nešto najpotrebnije. Tu se najviše založio drug Jonke i drugi lingvisti a koji su najviše upleteni u vezi s tim. Ako te drugove tako osudimo što ćemo napraviti? Bacit ćemo čitav njihov rad najmanje za nekoliko godina unatrag. Mislim da i to trebamo gledati kad pristupamo svim drugim gledištima"²²⁵ - stajalište je Skljarova. Malić drži da je vrlo teško glasovati za "nekakve sankcije". Prema njegovu mišljenju bez obzira na javno mišljenje za takve osobe radi vrijeme. Na nama je, drži Malić, da "rehabilitacija ne stigne prekasno, tj. u trenutku kad ti ljudi ne bi mogli osjetiti tu rehabilitaciju, ne bi je mogli doživjeti. U ovom našem konkretnom slučaju ne radi se o ljudima koji su suputnici ove kulture, nego koji su socijalistički junaci te kulture, dakle ako su oni socijalistički junaci onda su ovi isto socijalistički junaci rada".²²⁶ Malića zbunjuje razlika u tretiranju pojedinih afera u društvu, odnosno razlike u tretiranju privrednih problema i tretiranju društvenih, kulturnih, u kojima se sada nalazi ova partijske organizacija. Lovrenčić također drži da se u ovom slučaju ne radi o bilo kakvim članovima i stoga se vodila tako dugotrajna diskusija. U nastavku diskusije Popović i Grčević tražili su da osnovna organizacija ne isključuje nikoga iz Saveza komunista, ali da je graduacija kazni logična. Nadalje postavljeno je pitanje da li se kažnjavaju svi potpisnici Deklaracije istom kaznom itd. Jonke je dao prijedlog, da pojedinci sami sebi daju kaznu prema svom uvjerenju, te je za sebe predložio - posljednju opomenu pred isključenje. Ne slaže se sa sekretarom "da ne treba kazniti sve potpisnike". Prema njegovom mišljenju "onu prvu kaznu tj. opomenu trebali bi dobiti oni za koje se smatra da su i najmanje krivi".²²⁷ Na tu primjedbu Lovrenčić je predložio da se utvrdi tko je glasovao za Deklaraciju odnosno tko je dao svoj pristanak a time se složio Lasić, držeći da to nije teško, rekavši "neka se sami jave", a podržao ga je Jonke. Pupačić je apelirao na sve prisutne, da prilikom objavljivanja imena kažnjenih osnovna organizacija formulira zašto su kažnjeni, a V. Zaninović je dao prijedlog da se komisija proširi s još nekoliko imena: Vranicki,

²²² Isto, 123.

²²³ Vice Zaninović, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost.

²²⁴ Miho Skljarov, Odsjek za slavistiku.

²²⁵ Stenografski zapisnik ....., 124.

²²⁶ Isto, 126.

²²⁷ Isto, 128.

Grčević, Malić i Horvat. Svatko tko je digao ruku i glasao za Deklaraciju prema mišljenju Jonkea "treba da dobije barem onu prvu kaznu (opomenu). To zahtjeva osjećaj pravde. Svi smo odrasli ljudi i nitko nije bio pod pritiskom šefova katedri. Svi znamo što potpisujemo".²²⁸ S takvim se stavom nije složio Gajo Petrović,²²⁹ postavljajući pitanje odnosi li se to na P. Vranickog, što ne bi bilo pravedno, "jer kao što smo čuli iz izlaganja samog druga Jonkea, on je imao hrabrosti da sam iznese jedan prijedlog protiv drugih 30 članova. /...../ on se suprostavio izvjesnim tendencijama i nastojanjima koja su dovela do ovih štetnih posljedica koje svi mi teško doživljavamo /...../ i ovaj slučaj druga Vranickog je poučan. On se suprostavio jednoj tendenciji na skupu od 30 ljudi koji su drugačije mislili".²³⁰ Petrović je odlučno bio protiv toga da se Vranicki kazni, s čime se složio i Jonke, smatrajući da treba izvršiti graduaciju kazni. Suprotnog mišljenja bio je Pupačić, koji drži da se Vranicki treba kazniti ali blažom kaznom, odnosno da se kazni kao svaki drugi potpisnik Deklaracije. "Ako svi zaslužuju kaznu on ne bi trebao biti izuzetak i ne pridružujem se motivaciji druga Petrovića, ali ako dajemo obrazloženje zašto je netko kažnjen onda iz tog obrazloženja treba da se vidi zašto je kažnjen".²³¹ Šimleša je odlučno bio protiv da se Vranickog kazni bilo kojom kaznom. "On je diktirao u zapisnik izjavu pred cijelim odborom Matice hrvatske da se ne slaže, diskutirao mjesecima o tome i svima otvoreno izjavljivao da se ne slaže a sada ćemo kazniti Vranickog samo da ih bude više".²³² Prema mišljenju Preloga samo potpisivanje Deklaracije ne bi trebalo prouzročiti partijsku kaznu. "Ja znam da je Zaninović vojevao protiv deklaracije i sada ćemo druga Zaninovića kazniti".²³³ Nakon iscrpljujuće diskusije predložena je pauza, koju je komisija iskoristila za prijedlog kazni. V. Horvat izvjestila je prisutne, da je komisija većinom glasova, zbog političke nebudnosti i partijske neodgovornosti u svezi Deklaracije, predložila sljedeće kazne:

Miroslav Brandt - isključenje, Ljudevit Jonke - posljednja opomena, Ivo Frangeš - ukor, Josip Pupačić - ukor, Miroslav Vaupotić - opomena.²³⁴ Prije stavljanja prijedloga kazni na glasovanje Ante Vukasović²³⁵ je dao primjedbu te izrazio čuđenje, s obzirom da je donijet zaključak da se nitko ne kažnjavanja isključenjem iz SKH. Na to je replicirao Grčević rekavši da je taj prijedlog kazni donijet većinom glasova. Pupačić je ponovio svoj prijedlog da je potrebno dati obrazloženje kazni, odnosno tražio je od komisije da dade konkretno obrazloženje svoga prijedloga. Vranicki je izrazio mišljenje da je potrebno uzeti formulaciju Gradskog komiteta koja je dana u pogledu kažnjavanja Vlatka Pavletića. Grga Gamulin misli da je prijedlog komisije nesretan, jer se cijela stvar, problem koncentrirao na jednog čovjeka. "To se ne može napraviti. U tom slučaju ne samo što neću glasati nego ću najenergičnije protestirati protiv takvog prijedloga komisije"²³⁶ - rekao je Gamulin. Šimleša drži da se pri izricanju kazni obrati pažnja na njihov politički odjek, odnosno "da se opet ne dogodi da netko donese deklaraciju a da nismo svijesni političkih implikacija". Kako će javnost primiti, primjećuje

228 Isto, 129.

229 Gajo Petrović, Odsjek za filozofiju

230 Stenografski zapisnik ....., 129.-130.

231 Isto, 131.

232 Isto.

233 Isto, 132.

234 Isto, 134.

235 Ante Vukasović, Odsjek za pedagogiju

236 Stenografski zapisnik ....., 135.

Šimleša "da je historičar istjeran napolje /iz Partije/ što je jedna lingvistička deklaracija donesena".²³⁷ Pupačić misli da je komisija trebala dati ipak neko detaljnije obrazloženje svojih prijedloga, Zaninović "misli da objecka nije na mjestu zbog toga jer je komisija pred sobom imala tako kratko vrijeme", a V. Horvat objašnjava da je komisija polazila od "toga što su sami naši drugovi iznijeli u diskusiji. Iz diskusije proizlazi i takva diferencijacija i većinom glasova je tako usvojeno".²³⁸ Malić naglašava da komisija nije ništa drugo učinila "nego samo po svojoj savjesti rezimirala ono što smo ovdje čuli i sastavili ovaj prijedlog", napomenuvši pritom, da taj prijedlog nije odluka i da će se o svakoj pojedinoj kazni glasovati, odnosno "mi nismo računali da će taj prijedlog proći ili ne proći, mi smo jednostavno rezimirali po svojoj savjesti sve što smo čuli u ovih 10 sati sjedenja".²³⁹ U nastavku diskusije iznijete su mnoge primjedbe na prijedlog komisije. Tako Vukasović ne može "vidjeti po čemu bi odgovornost prof. Brandta bila takva da bude isključen a nakon svega ovog što smo rekli da ti ljudi znače", a također "mislim da smo u načelu prihvatili jedan stav da se radi o političkoj odgovornosti, da kazne trebaju biti izrečene ali da ne bude isključenja. Ja neću glasati za isključenje druga Brandta. Za nižu kaznu - da".²⁴⁰ Njegov prijedlog podržao je i Božidar Gagro,²⁴¹ smatrajući da Brandt treba biti kažnjen posljednjom opomenom. Pupačić također predlaže za sve "ove koji su spomenuti za kazniti utvrdi najstroža kazna osim isključenja. To znači da budu kažnjeni s posljednjom opomenom, a da se svi ostali potpisnici kazne najblažom kaznom". Pupačić apelira na svijest prisutnih, te ističe "da ne budu spomenuta samo tri čovjeka nego stvarno svi koji su učestvovali", što su podržali Šimleša - predlažući "da jedan broj ljudi dobije iste kazne osim isključenja" - i Miličević, - predlažući "da bi trebalo ipak distingvirati ljude koje je komisija izdvojila i njih posebno kazniti, tj posljednjom opomenom, a svi ostali da dobe opomenu".²⁴² Za mene je najlakše to prihvatiti - rekao je Šimleša - u protivnom će me "čitav život peći savjest da sam učinio krivo".²⁴³ Ja vas uvjeravan, nastavlja Pupačić "da drug Brandt nije više kriv od mene ili da nije drug Jonke više kriv od mene ili netko treći i četvrti manje kriv".²⁴⁴ Ako se ne usvoji njegov prijedlog, Pupačić je zaprijetio da će vratiti "partijsku knjižicu radi postupka ove partijske organizacije". Na Vukasovićevu primjedbu da "nitko nemože biti isključen", Lovrenčić je odgovorio, da takav stav ova partijska organizacija nije prihvatila, a Zaninović je dodao da "mahanje partijskom knjižicom nije potrebno".²⁴⁵

Da bi se izašlo iz bezizlazne situacije uvjetovane osobnim stavom i stavom organizacije, Prelog je, iako znajući da je to "proceduralni nonsens", predložio da se oba prijedloga, prijedlog komisije i prijedlog Pupačića, stave ravnopravno na glasovanje. Sličan prijedlog dao je Vukasović, predloživši da se spoji prijedlog Pupačića s prijedlogom komisije, odnosno da se glasuje "redom o ljudima koji su na listi, da čujemo obrazlo-

²³⁷ Isto, 135.-136.

²³⁸ Isto, 136.

²³⁹ Isto, 137.

²⁴⁰ Isto, 137.-138.

²⁴¹ Božidar Gagro, Odsjek za povijest umjetnosti

²⁴² Stenografski zapisnik ....., 138.-141.

²⁴³ Isto, 140.

²⁴⁴ Isto, 138.

²⁴⁵ Isto.

ženje kazne i glasamo, a nakon toga dolazi njegov prijedlog da svi drugi potpisnici dobiju opomenu".²⁴⁶ Grčević je pročitao sve osobe koji su bile spomenute i koje su se direktno izjasnile za Deklaraciju, to su: Brandt, Jonke, Frangeš, Pupačić, Lasić, Miličević, Flaker, Šicl, Gamulin, Moguš, Vinja i Vaupotić,²⁴⁷ napomenuvši "za ove drugove koji nisu govorili mislili smo da bi bilo komplicirano ako bi i njih još uzeli u obzir, jer bi oni trebali da kažu svoje razloge itd. Tako da ja ne bi proširivao listu. Tu bi drug Vranicki bio isključen".²⁴⁸ G. Petrović je stavio primjedbu na prethodni zaključak, "ako se čovjek javio za diskusiju onda ga treba kazniti, a onog koji se nije javio ne treba kazniti".²⁴⁹ Replicirao mu je Grčević kažavši "ima tu logike jer oni koji su se izjašnjavali osjećaju se više angažirani".²⁵⁰ Lasić drži da u takav stav nema nikakve logike, "jer ako sam danas govorio o svojoj odgovornosti ja ne mislim da je moja odgovornost manja od odgovornosti Franjića. Neka uzme svatko na leđa svoju odgovornost za ono što je napravio".²⁵¹ Voditelji katedri nisu činili nikakve pritiske na svoje potčinjene i nisu više odgovorni nego drugi potpisnici Deklaracije - mišljenje je Pupačića. Tko god je potpisao Deklaraciju bio je politički nebudan i treba biti kažnjen, ali treba izvršiti gradaciju, mišljenje je većine diskutanata, koje je podržao Lovrenčić koji "ne vidi razloga da se cijela grupa od petorice kazni istom kaznom". Prema Vranickom inzistiranje na obrazloženju komisije nije od bitne važnosti te predlaže da se glasa i o jednom i drugom prijedlogu, što je podržao i G. Petrović, napomenuvši da kod "svakog pojedinca treba da se istaknu ta dva prijedloga i za svaki slučaj treba pojedinačno glasati, jer je tako predviđeno Statutom, inače /...../ bi nam odluke bile poništene kao formalno nekorektne".²⁵²

Nakon dvanaestsatne "kritike" i "samokritike" sekretar partijske organizacije Lovrenčić stavio je oba prijedloga, pojedinačno na glasovanje. Nakon glasovanja partijska organizacija zaključila je, da se kazne:

Miroslav Brandt - posljednjom opomenom, Ljudevit Jonke - posljednjom opomenom, Ivo Frangeš - ukorom, Josip Pupačić - ukorom, Miroslav Vaupotić - opomenom.²⁵³ Kao što je vidljivo, osim kazne Brandtu, koja je promijenjena, odnosno ublažena, sve ostale kazne usvojene su kako ih je predložila komisija. S obzirom da je postojao i prijedlog da se kazne s opomenom svi koji su potpisali ili dali suglasnost na Deklaraciju (osim Vranickog i Zaninovića, koji su jednoglasno skinuti s liste kandidata za kažnjavanje) i taj prijedlog je stavljen na glasovanje. Partijska organizacija donijela je nakon glasovanja zaključak, da se opomenom kažnjavaju: Rafo Bogišić,²⁵⁴ Stanko Lasić, Nikola Miličević, Milan Moguš, Danilo Pejović, Dragutin Rosandić,²⁵⁵ Miroslav Šicl, Vojmir Vinja. Protiv svog skidanja s liste kažnjenih intervenirao je Grga Gamulin, smatrajući da mu je time učinjena nepravda, i tražio da se to izmjeni. Na to mu je odgo-

²⁴⁶ Isto, 141.

²⁴⁷ Isto, 142.

²⁴⁸ Isto.

²⁴⁹ Isto.

²⁵⁰ Isto.

²⁵¹ Isto.

²⁵² Isto, 146.

²⁵³ Isto, 148.

²⁵⁴ Rafo Bogišić, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost

²⁵⁵ Dragutin Rosandić, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost

vorio sekretar kazavši da se nema "više što raspravljati jer smo to odglasali".²⁵⁶ U pauzi, dok se vijećalo o kaznama, sastao se sekretarijat i donio kratku izjavu, kao obrazloženje, povodom kažnjavanja naznačenih nastavnika, naučnih radnika odnosno "drugova". Izjavu je pročitao Matvejević. Protiv nje je bio Šimleša, a Vranicki je predložio da se ona prihvati i unese u zapisnik i "ništa više". U vezi s naznačenim tekstom izjave odnosno obrazloženja sekretarijata, javio se M. Brandt, držeći da ona nije potrebna i da bi "bilo dovoljno reći da se radi o kaznama koje su izrečene zbog političke nebudnosti i nedalekovidnosti. /..../ Mi nismo nitkovi, učinili smo političku grešku i za to nas treba kazniti. Nemojmo se "prati", to nije ni zgodno ni dobro, niti lojalno prema onim drugovima koji su drugdje kažnjeni bez sličnog teksta". Ja mislim, nastavio je Brandt "da ovo izricanje kazni nije dobro, da smo trebali ići drugim putem, da smo trebali možda desetak ljudi kazniti isključenjem i time pokazati lojalnost prema ostalim drugovima kao što su Pavletić, Brozović. Ja sam smatrao osobno isključenje najpravičnijim i desetak ljudi mislim da je trebalo kazniti. Molio bih da se to uzme kao moje mišljenje"²⁵⁷ - naglasio je Brandt. Završavajući sastanak partijske organizacije Lovrenčić je zapitao prisutne može li u tisak ići formulacija da se "drugove" kaznilo "zbog političke nebudnosti i partijske neodgovornosti", što je većinom glasova i prihvaćeno.

VI.

Iako je pritisak na partijsku organizaciju nastavnika Filozofskog fakulteta bio vrlo velik, kako od partijskih foruma, - čiji predstavnik je došao i "nadgledavati" odnosno "usmjeravati" ili davati "direktive" - gotovo svi (osim četvero) nastavnici članovi SKH držali su da hrvatski jezik nema onaj položaj u Hrvatskoj koji je trebao imati. Stoga su i "nacionalisti" i "jugoslaveni" i "neopredjeljeni" pokušali zaštititi svoje kolege "deklaracijaše" na sve načine. Iz rezultata glasovanja vidljivo je da njezini članovi prihvatili izricanje samo opomena i ukora kao maksimalnih kazni za taj "incident", ali da su odbacili isključenje, da nisu podlegli pod utjecaj ni pritisak ni CK SKH ni ulice. Oni su tim pritiscima bili vrlo iznenađeni i ražalošćeni, držeći da nije učinjena tolika pogreška, koja je digla čitavu državu u stanje histeričnih napada na potpisnike Deklaracije. Međutim, najviši partijski forumi preko svojih transmisija "organizirali" su djelatnike po državnim ustanovama, tvornicama, školama itd., koji su svoj dio posla odlično "odradili", podigli tenzije protiv Deklaracije, a za spas NOB i "bratstva i jedinstva". Ulični i tvornički mitinzi, prosvjedi, "skidanje glava", zabrana djelovanja potpisnika Deklaracije, bili su samo dio mozaika koji je pokrenut tom prigodom. A razlog je bio samo prijedlog znanstvenih ustanova Hrvatske, Ustavnoj komisiji - pitanju hrvatskog književnog jezika. Iako totalno iscrpljeni, bili su skoro svi jednoglasni (samo 4 protiv) da se iz partijske organizacije, zbog Deklaracije, ni u kom slučaju, ne isključe ni Miroslav Brandt ni Ljudevit Jonke, nego da se ih, dapače, kazni blažom kaznom (posljednjom opomenom), bez obzira što su primjeri iz drugih organizacija, pokazivali suprotno. (Gradski komitet SK isključio je Vlatka Pavletića, a Filozofski fakultet u Zadru Dalibora Brozovića iz SK). Nitko, a najmanje potpisnici i "simpatizeri" Deklaracije, nisu slutili da politička oluja tek dolazi, i da će se iz nje tek poneki uspjati spasiti.

Kako je već naprijed naznačeno UO Matice hrvatske podnio je Republičkom vijeću Sabora zahtjev u obliku amandmana da prilikom rasprave o promjenama u Ustavu SRH,

²⁵⁶ Stenografski zapisnik ....., 156.

²⁵⁷ Isto, 158.

uzme u razmatranje "Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika". Sabor je taj zahtjev odbio. Iz opširne diskusije pojedinih saborskih zastupnika, koja se vodila u Saboru SRH (Republičkom, Organizaciono-političkom, Socijalno-zdrastvenom, Privrednom vijeću, itd.) donosimo neke u kojima je prevladavao vrlo oštar, antideklaracijski, zapravo antihrvatski stav prema Deklaraciji, odnosno njezinim potpisnicima. Sudjelujući kao zastupnik u Republičkom vijeću, predsjednik CK SKH Vladimir Bakarić naglasio je "da nikakve nejasnoće u Ustavu nisu mogle dati tome povoda (Deklaraciji), jer su ustavni tekstovi precizni i jasni". CK će "poduzeti sve što je potrebno i da će sabor imati pravo da o tome da svoju ocjenu", te da "nije istina da se jedan jezik nameće drugom" i da su to "neprijateljski stavovi koji vuku natrag".²⁵⁸ Josip Manolić (zastupnik za Zagreb) drži da je potreban "energičan obračun sa svim što smo politički već sahranili". On je podsjetio prisutne na 1963. "kad se u istim tim krugovima - u kojima se sada rodila deklaracija - pokušalo s isto takvim dokumentom koji se zvao "Deklarirajmo se". Prema njegovu mišljenju može se reći da su to "isti ti nosioci, koji su tada bili i po imenima ne zaostaju za ovim dokumentom koji se sada pojavio", te iz toga izvlači zaključak "da se ne radi o slučajnoj pojavi, da se ne radi o slučaju baš u ovom momentu kao što se isto tako nije radilo o slučaju u 1963. godini - od istih krugova i u istim sredinama".²⁵⁹ Anici Magašić drago je "što smo konačno s tom deklaracijom pošli na put raščišćavanja jednog nemira na kulturnom području". Prema njezinu mišljenju "radi se o maloj grupi koja ne može izražavati stav hrvatske inteligencije".²⁶⁰ Boris Bakrač u svom uvodnom izlaganju o Deklaraciji izvjestio je Sabor, "da stalno stižu pisma općinskih i kotarskih skupština, radnih organizacija, zborava birača, organizacija Socijalističkog saveza, pojedinaca itd. Svi oni najoštrije osuđuju Deklaraciju /...../ kao akt koji je uperen na razbijanje bratsva i jedinstva naših naroda /...../ najenergičnije se traži da potpisnici te deklaracije, a posebno njezini inicijatori i začetnici snose punu političku i društvenu odgovornost i da se o njihovoj krivici javno raspravi. /...../ Nikad naši radni ljudi nisu bili jedinstveniji u obrani bratstva i jedinstva" - naglasio je Bakrač.²⁶¹ O štetnom djelovanju Deklaracije Rade Bulat drži da nije potrebno govoriti jer je o njoj dosta toga rečeno i napisano, ali drži da se "odmah objave imena svih potpisnika i pruži minimalna moralna satisfakcija našim narodima, preporučiti CK SKH i GO SSRNH da ubrza raščišćavanje političke odgovornosti njihovih članova, /...../ putem posebne komisije Sabora utvrditi djelovanje i stupanj društvene odgovornosti institucija potpisnika deklaracije, odmah pokrenuti krivično gonjenje sa ciljem utvrđivanja lične i kolektivne odgovornosti potpisnika deklaracije u njihovoj djelatnosti protiv jedinstva društvene i državne zajednice naroda SFRJ".²⁶² Dragutin Žanić naglašava da "treba sve izađe na javnost", a Petar Kriste da je Deklaracija neprihvatljiva i da je "ohrabrila najreakcionarnije elemente". Stipe Mesić je rekao "nije mi dugo trebalo da shvatim da je to politička diverzija koja je uperena protiv socijalističkog razvoja naše zemlje i koja je uperena protiv onoga što je najsvetije, što je izvojevano u našoj NOB, a to je bratstvo i jedinstvo, čega se mi ne možemo odreći i za što su pale velike žrtve, za što su pale milijunske žrtve. /...../ Mislim da je deklaracija doživjela apsolutni krah, i da je javnost osudila sve njezine sastavljače. Pridružujem se

258 Vjesnik, 31. ožujka 1967.

259 Isto.

260 Isto.

261 Isto.

262 Isto.

onima /...../ da se objelodane imena potpisnika, da se ne samo društveno i politički osude stavovi i potpisnici deklaracije, nego da i tužilaštvo pokrene krivični postupak protiv odgovornih osoba”²⁶³ - izložio je Mesić. Ljudevit Dežmar, javni tužilac SR Hrvatske, izvjestio je članove Republičkog vijeća Sabora, da “želi uvjeriti ovaj dom da Javno tužilaštvo u vezi s deklaracijom nastoji da u okvirima svojih prava i ovlaštenja koja proizlaze iz krivičnog zakonodavstva što savjesnije ispuni svoju dužnost. /...../ detaljnije izvjestim o postojanju krivičnog djela iz člana 119. Krivičnog zakona ili eventualno nekih drugih krivičnih djela, a i njihovih učinilaca”.²⁶⁴ Sva vijeća Sabora donijela su svoje zaključke koji su bili osnova da se protiv institucija, inicijatora i pojedinaca potpisnika deklaracije, pokrene represivni društveno-politički mehanizam.²⁶⁵ Predsjedništvo CK Saveza omladine Hrvatske drži da su “potpisnici deklaracije svjesno zloupotrijebili političke slobode i sadašnju demokratsku klimu”, a predsjednik SUBNOR-a Hrvatske Marko Belinić, osudivši Deklaraciju, pozvao je njezine autore “da izidu iz anonimnosti i snose punu osobnu odgovornost”, s obzirom da svi koji stoje na pozicijama “separatizma, nacionalizma, šovinizma itd., moraju računati s tim da će naići na odlučan otpor svih pripadnika naših boračkih organizacija /...../.”²⁶⁶ Na godišnjoj izbornoj konferenciji SK komande Zagrebačke vojne oblasti također su osudili “šovinističke ispade grupe koje stoje iza Deklaracije o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika i Predloga za razmišljanje.²⁶⁷ Te dokumente oni su ocijenili kao akte koji truju odnose u našoj socijalističkoj zajednici i upereni su protiv jedinstva oružanih snaga i snaga narodne obrane”.²⁶⁸ Na Deklaraciju je reagirao Zbor radnih ljudi Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH, Zavoda za unapređivanje osnovnog obrazovanja SRH i Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, osudivši je najoštrije kao “akt političke demonstracije inspiriran neprijateljskim pobudama koje ugrožavaju jedinstvo naše socijalističke zajednice i bratstvo naših naroda”.²⁶⁹

Deklaracija i Predlog za razmišljanje izraz su šovinizma, a “oživljavanje svakog nacionalizma podsjeća na mračnu prošlost. A nacionalizam je jedan od oblika u kojem se uspostavlja idejni i politički savez reakcionarnih snaga”,²⁷⁰ istaknuto je na proširenoj sjednici IK CK BiH. Na sjednici IK CK SKJ raspravljalo se o Deklaraciji i Predlogu.²⁷¹ Također o Deklaraciji vodila se rasprava na sjednici CK Srbije, na kojoj je prihvaćena ostavka člana CK SKS potpisnika “Predloga za razmišljanje” Antonija Isakovića, a “politička akcija u Hrvatskoj olakšala (je) borbu protiv šovinizma u Srbiji” - jedan je od komentara dopisnika Vjesnika sa sjednice CK SKS iz Beograda.²⁷²

²⁶³ Isto.

²⁶⁴ Isto.

²⁶⁵ Vidi opširnije Zaključke i Stavove vijeća Sabora SRH, Vjesnik, 30. i 31. ožujka i 2. travnja 1967.

²⁶⁶ Vjesnik, 31. ožujka 1967.

²⁶⁷ Predlog za razmišljanje osmislili su beogradski književnici, izrazivši pravo svakog naroda da svome jeziku daje ime, da ga njeguje i razvija, a također su tražili da kako Hrvati tako i Srbi u ostalim republikama imaju pravo na svoj jezik u školama, ustanovama, novinstvu, izdavaštvu itd.

²⁶⁸ Vjesnik, 31. ožujka 1967.

²⁶⁹ Isto, 30. ožujka 1967.

²⁷⁰ Isto, 29. ožujka 1967.

²⁷¹ Zdravko Vuković, Od deformacija SDB do Maspoka i liberalizma, Beograd, 1989.

²⁷² Vjesnik, 22. travnja 1967.

I predsjednik je Republike Josip Broz u svom govoru u Prištini 26. ožujka 1967. žestoko osudio Deklaraciju i Predlog, dajući nalog "šefovima partija Hrvatske i Srbije da koordiniraju kampanju protiv autora obaju dokumenata".²⁷³

VII.

Nezadovoljan kaznama koje je izrekla partijska organizacija nastavnika Filozofskog fakulteta svojim članovima, Sveučilišni komitet SKH preinačio je naznačene kazne i donio nove, oštrije. Odlukom Sveučilišnog komiteta iz SKJ su isključeni Miroslav Brandt, Ivo Frangeš i Ljudevit Jonke. Josipu Pupačiću i Miroslavu Vaupotiću izrečena je posljednja opomena, a Aleksandru Flakeru izrečena je opomena. Društvo književnika Hrvatske u svojim redovima isključilo je iz Partije: Slavka Mihalića, Jakšu Ravlića i Petra Šegedina, ukor je izrečen Vjekoslavu Kalebu, a opomena Milivoju Slavičeku.²⁷⁴

Iako je Deklaracija podigla veliku prašinu, a kampanja protiv "deklaracijaša" pretvarala se u neslućeni lov ne na vještice nego na žive osobe s imenom i prezimenom. Pod udarom su se našli i najčešće bili spominjani, vrlo visoki politički rukovodioci poput: V. Holjevac, J. Šentija, F. Tudman, Z. Komarica, I. Šibl, I. Rukavina, M. Iveković i drugi.

Da bi zaustavio lavinu protiv Deklaracije koja je uskoro mogla izmaći kontroli, Bakarić je na sjednici CK SKH 3. travnja 1967. imao zadatak zaustaviti hajku i pritisak "zdravih snaga" koje su tražile pokretanje sudskih procesa protiv potpisnika Deklaracije rekavši: "Izvedemo li nekoga pred sud, uvjeravam vas da će biti oslobođen. Biti će oslobođen, prema tome - dobit ćemo pljusk".²⁷⁵ Naime, to je bila nerazumna i sektaška kampanja, "koju su vodili neki od funkcionera, a čiji je cilj bio da politički kompromitiraju Bakarića i hrvatsko političko rukovodstvo".²⁷⁶

Na plenumu CK SKH na kojem se raspravljalo o Deklaraciji konstatirano je da ju je potpisalo više od 70 članova, zbog čega ih je 10 bilo isključeno, a 34 su kažnjena blažim partijskim kaznama. Kao žarištima nacionalizma proglašeni su, osim Matice hrvatske, Matica iseljenika i Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, a njegov direktor Franjo Tudman smijenjen je s mjesta direktora i isključen iz SK.²⁷⁷ Osim Tudmana pod udar je došao i Većeslav Holjevac, bez obzira što "ni jedan ni drugi nisu bili autori Deklaracije niti članovi Upravnog odbora Matice hrvatske".²⁷⁸

Protiv odluke Sveučilišnog komiteta zbog pooštrenja kazne - isključenja, žalili su se Kontrolnoj komisiji, ponaosob Ivo Frangeš i Ljudevit Jonke. Ta je komisija "proučivši" žalbe i ostale dokumente, ustanovila jednoglasno, "da ne postoje momenti" koji bi išli u prilog smanjenju kazne. Komisija drži "da je izrečena kazna adekvatna političkim greškama počinjenim u vezi donošenja Deklaracije", a također drži "kako je izrečena

²⁷³ D. Bilandžić, nav. dj., 517.

²⁷⁴ Bilten GK SKH, Zagreb, br. 4 (travanj) 1967., 44.-47.

²⁷⁵ D. Bilandžić, nav. dj., isto.

²⁷⁶ M. Tripalo, nav. dj., 93.

²⁷⁷ Ljudi iz 1971., Prekinuta šutnja, Zagreb, 1990., Franjo Tudman, Hrvatska povijest je moja povijest, 189.

²⁷⁸ M. Tripalo, Deklaracija o hrvatskom književnom jeziku, Republika. časopis za književnost, 48. (1992.), 7.-8.; 27.

kazna od strane OO SKH Filozofskog fakulteta preblaga u odnosu na društveno-političke posljedice i djelovanje kažnjenog”.²⁷⁹

Miroslav Brandt, nije ni u tim kritičnim trenucima, kad je u pitanju bio ne samo njegov znanstveni habitus nego i gola egzistencija, odstupio od svojih stavova. Ostao je dosljedan završnim riječima koje je izgovorio na kraju maratonskog sastanka partijske organizacije i nije se žalio Kontrolnoj komisiji na odluku Sveučilišnog komiteta, koji ga je isključio iz SKH. Razlog tome bila je želja da se još više zaoštiri sukob s Partijom o pitanju prava Hrvata na svoj (hrvatski) jezik. Naime, i u samom CK SKH postojala je određena skupina “hrvatski orijentiranih” političara (Savka Dapčević-Kučar, Srećko Bijelić, Ivan Šibl, Dragutin Haramija, Miko Tripalo, Ivan Rukavina, itd.) koji su uvidjeli da postojeće stanje, slabljenje hrvatskog nacionalnog entiteta, kulturnog negiranja i omalovažavanja kao i ekonomskog potčinjavanja Hrvatske, koje provode velikosrpski hegemonisti postaje sve teže i neodrživo. Takva situacija morala je prije ili kasnije dovesti do sukoba Hrvatske s tom politikom. To se i desilo samo nekoliko godina kasnije. Studentske demonstracije, Hrvatsko proljeće - hrvatski nacionalni pokret 1971. radio se na tim osnovama. Deklaracija je bila svjetionik i prekretnica novog hrvatskog puta, borbe za hrvatski jezik (i Hrvatsku samoopstojnost), koji je započeo daleke 1076. Bašćanskom pločom, a kulminaciju dostigao zamjenom brojaka 1967., devetsto godina kasnije. “Tisuća godina hrvatske nacionalne svijesti i kulture, jezika i književnosti, i čvrsta i odlučna volja, da budemo svoji i samostalni, da budemo slobodni na svojoj staroj i slavnoj grudi”²⁸⁰ - kraj su toga puta.

²⁷⁹ SKH Sveučilišta u Zagrebu, Kontrolna komisija, Odluka o isključivanju, br: 82. i 83. - 67., Zagreb, 28. XI. 1967.

²⁸⁰ Hrvatska revija, svezak 1. - 2., (65.-66.), kolovoz 1967., 25.

*Views on the Declaration on the name
and position of the Croatian standard language*

Although the Declaration on the name and position of the Croatian standard language is an event of enormous importance it has not been scientifically investigated and evaluated. There still is a specific lack of interest to investigate it critically even though this would be of significant importance for the political and cultural history of Croatia. About all these events and the persons involved more can be known from the book *Grada za povijest Deklaracije 1967-1997*, which is based on newspaper articles, several original documents and memoirs of participants. Most articles on the Declaration have no scientific context. The Declaration had a great influence on the Croatian diaspora. The question still remains if the Communist party knew about the Declaration. Because the sources are incomplete or fragmentary it is not possible to give an answer. Not even the dissident politicians of that time devoted any interest to that question. The same goes for the historians and journalists. The hypothesis prevails that Bakarić and his closest colleagues really did not have a clue that a Declaration was being prepared. That is confirmed by the fact the Declaration was published. Had the politicians known about the Declaration its publication would never have seen the daylight. Some other contemporaries however state the Declaration was written under the auspices of the Party. It had to serve as a "trap" to catch the most Croatian part of the Croatian intelligentsia. The author argues the absurdness of that statement. The Party started with her witch-hunt as soon as it suited her and no later than four days after the publication of the Declaration.